Covid-19

Salgın Sonrası Siyaset

22 Mayıs 2020

Cumhuriyet Halk Partisi • Ekonomi ve Sosyal Politikalar Araştırma Merkezi

İçindekiler

Yönetici Özeti **3**

Giriş **7**

I. Kriz ve Belirsizlik

I.1. Öngörülmemiş Bir Anormallik Değil, Geliyorum Diyen Kriz 12

I.2. Otoriter Popülistler Krizi Fırsata Dönüştürüyor: Kapıdaki Otoriterleşme Dalgası 19

I.3. Küresel Liderlik Tartışması 28

II. Eğilimler ve Deneyimler Işığında COVID-19 sonrası Siyaset ve Türkiye **36**

II.1. Küreselleşmenin Yavaşlaması ve Keynesçi Restorasyon: Neoliberalizmin Sonu mu? 37

II.2. Biyogözetim Rejimi 44

II.3. Demokratik Refleks 48

II.4. Türkiye 53

Sonuç **61**

Yönetici Özeti

Yönetici Özeti

Türkiye'nin bir süredir yönetilemediğini söylüyorduk. Bu yönetememe nedeniyle, etkisini küresel çapta sağlık ve ekonomi alanında gösteren COVID-19 krizi, Türkiye'yi çok daha fazla etkiledi.

Sağlık sektörü sağlam, ekonomisi dayanıklı ve demokratik yönetime sahip ülkeler süreci hafif biçimde atlatırken, otoriter popülist iktidarlar krizi daha ağır yaşadı; biz ise komaya girdik.

COVID-19 salgınının neden olduğu kriz çok boyutlu:

Öncelikle bu, küreselleşme döneminde **insanoğlunun doğa üzerinde yarattığı tahribat** (*kentleşme, tarım alanlarının genişlemesi ve ormansızlaşma gibi neoliberal politikalar*) nedeniyle **insan kökenli bir kriz**.

Üretimi doğrudan etkilemesi nedeniyle tedarik zincirlerinin bozulmasına; buna bağlı olarak türev ekonomik faaliyetlerin zarar görmesine neden oluyor, Büyük Buhran ile karşılaştırılacak ölçüde işsizlik yaratmaya devam ediyor.

Otoriter popülist liderler sorunun ciddiyetini anlamada ve gerekli tedbirleri almada yetersiz kalıp; bilimsellikten uzak ve yalnızca kendileri ile doğrudan ilişki içinde olan imtiyazlı kesimleri destekleme yoluna gidiyorlar.

Küresel anlamda Çin ile ABD rekabeti yükselmeye devam ediyor, Çin bu süreçte yeni mevziler kazandı. Küreselleşmenin geleceği tartışılıyor ve içe kapanmacı anlayış öne çıkıyor.

COVID-19 krizi hükümetleri en temelde 2 noktada karar vermeye zorluyor: **Ulusal düzlemde ekonomi ile sağlık arasında; küresel düzlemde ise içe kapanma ile işbirliği arasında bir sıkışma söz konusu**.

Otoriter popülist liderler bu sıkışmayı, gösterdikleri korkunç performansın etkilerinden kurtulmak ve güçlerini artırmak için fırsata çevirmeye çalışıyorlar.

Tercihlerini dar çıkar gruplarının belirlediği ekonomik önceliklerden, vatandaşlar üzerindeki gözetimi artırmaktan, muhalefeti sindirecek tedbirler

almaktan ve toplumların içe kapanarak uluslararası topluma karşı herhangi bir siyasi hesap verilebilirliklerinin kalmamasından yana kullanıyorlar.

Salgının getirdiği bu çok boyutlu kriz sonrasında dünyada Keynesçiliğin ve nüfusun geneli üzerinde uygulanan denetim politikalarının (biyopolitika) gelişeceği yönündeki beklentiler ağırlık kazanmakta.

Ancak **bu politikaların demokratik karaktere mi yoksa otoriter bir karaktere mi sahip olacağını ülkeler kendileri belirleyecek.**

Demokratik sosyal devletin ortaya çıkması bu anlamda ülkelerin tüm demokratlarının vereceği mücadelenin başarısına bağlı.

Türkiye'de Saray rejimi gidişatı otoriterleşme yönünde belirlemek istiyor. Hızlıca bir başarı hikayesi yazarak her şeyi oldu bittiye getirmek, erken zafer ilan etmek arzusunda.

Oysaki bugün Türkiye'de Hükümet, vatandaşlarına 5 adet maskeyi dağıtacak kurumsal ve organizasyon kapasitesini dahi yitirmiş durumda.

Hastalığın en geç ulaştığı ülkelerden biri olmamıza rağmen dünyanın en fazla enfekte sayısı olan 9. ülkesiyiz.

Hükümet; test sayısını artırmakta, izolasyon önlemlerini almakta gecikti, vatandaşlarımızın yurtdışına gidiş ve dönüşlerini düzenlemede eksik kaldı, 2 saat önceden haber vererek 2 günlük bir sürpriz "sokağa çıkma yasağı" başlattı.

Ayrıca dünyanın gelişmiş ülkeleri arasındaki açık ara en zayıf ve açıkça hak gaspı içeren ekonomik destek paketini açıkladı.

Asıl önemlisi, Tek Adam Rejimi tüm bu başarısızlıklarını muhalefeti susturacak tedbirler alarak gizleyebileceğine inanıyor. Belediyelerin yasal hakları olan sosyal yardım için bağış toplamaları engelleniyor, ekmek dağıtmalarına mâni olunuyor, özgür medya kuruluşları sarayın basın bürosu haline gelmeye zorlanıyor.

Bu süreç sonunda **Memleketin kaderini vatandaşların otoriterleşmeye karşı vereceği mücadele belirleyecektir.**

Ezcümle; gelişi çeşitli kaynaklarca önceden bildirilmiş ancak tüm resmi ve bilimsel raporlara rağmen bizimki gibi hükümetlerin tamamen hazırlıksız

yakalandığı çok boyutlu bir krizle karşı karşıyayız. Ve biz bu krize hükümetin yönetme konusundaki beceriksizliği nedeniyle güven ve saygınlığımızı yitirdiğimiz bir ekonomik kriz ortamında yakalandık.

Hükümetin tüm böbürlenmelerine karşı görüyoruz ki dünyada en çok hasta sayısına sahip 9. ülkeyiz. **Saray rejimi, beceriksizliklerinin üstünü örtmek amacıyla; krizin sorumluluğunu halka yıkıp diğer bir yandan da fırsatçılık yaparak muhalefeti sindirerek ve özgür medyayı susturarak siyaseten elini güçlendirmeye çalışmakta.**

Oysa durum gayet açıktır ki; ülke komadadır ve hayatta kalmasına neden olan tek unsur; aradan geçen zamanda bilim insanlarının tedavi konusunda kaydettikleri ilerleme ve bunları başarıyla uygulayan Cumhuriyetin yetiştirdiği sağlık personelinin niteliği ve azmidir.

Saray Rejimi; kriz sürecinde tıpkı diğer otoriter popülist rejimlerde gördüğümüz gibi demokratik kurumları aşındıran, içe kapanmayı/siyasi hesap verilebilirlikten muafiyeti savunan, vatandaş üzerindeki denetimi ve muhalefet susturmayı amaçlayan politikalar üretmektedir.

Bu durumu engellemek ancak; Türkiye'nin tüm demokratlarının bir araya gelmesi, darbe hukukundan ayrışmış, güçler ayrılığına dayalı özgürlükçü bir Anayasa, siyasette ve ülke yönetiminde liyakatin ve şeffaflığın sağlanması, sağlık, eğitim ve konut gibi temel alanların kamucu anlayışla düşünülmesi, uluslararası ortamda gelişmiş ülkelerin sorumluluk aldığı, kurumsallaşmış demokratik bir işbirliği sisteminin oluşturulması ile mümkün olur.

Cumhuriyet Halk Partisi olarak halka umut olacak bu program üzerinden ülkenin tüm demokratlarını sarayın tiranlığına karşı birlikte hareket etmeye davet ediyoruz.

Giriş

Giriş

Dünya üzerinde melun bir virüs kol geziyor. COVID-19 tsunamisi karşısında hayatlarımız inanması güç şekilde değişiyor.

2008 ekonomik krizinden bu yana dünya toplu olarak böylesi bir deneyim yaşamamıştı.

Dünyada kentlerin meydanları ıssız, stadyumlar boş, mağazalar kapalı, uçaklar uçmuyor.

Sosyallikler dijital biçime hapsoluyor. Gündelik yaşamın dokusu değişiyor, kırılganlık hissi yaygınlaşıyor.

Milyarlarca insan evlerine kapandı, seyahat kısıtlamaları, kamusal alanda toplanma ve sokağa çıkma yasakları getirildi, üretim durdu veya azaldı, işyerleri faaliyetlerini durdurdu ve devletler birbirlerine sınırlarını kapattı.

Kentlerin ıssız sokaklarının tekrar dolacağı, okulların açılacağı, seyahat yasaklarının kaldırılacağı konuşuluyor.

Ancak dünya, COVID-19 öncesi zamanlarda bıraktığımız "**eski dünya**" olacak mı?

Tarihi bir kırılmanın eşiğinde miyiz?

Büyük iktisadi daralmaya toplumsal ilişkilerin de geri çekilmesi eklenecek mi?

Henüz gerçekleşmekte olan, değişmeye devam eden canlı, akışkan olayların gidişatına ilişkin tahmin yapmanın zor olduğunu söylemek gerek. Bununla birlikte bu sorular çeşitli disiplinlerden sosyal ve beşerî bilimcilerin zihnini meşgul ediyor.

Verilen yanıt ise muhtelif.

Bir grupta kötümserler, diğer grupta iyimserler ve üçüncü grupta da sayıca az da olsalar esasen ciddi yapısal değişimlerin olmayacağını, geleceğin yakın geçmişin farklı bir biçimi olacağını dile getirenler yer alıyor.

Gerçek şu ki; COVID-19 küresel kapitalizme, talep ve arzı eşzamanlı vuran bir emek kıtlığı şoku getirdi.

Salgın nedeniyle alınan tedbirler nedeniyle üretim durduğu (ya da azaldığı) gibi üretmeyen ve dolayısıyla ücret alamayan insanların tüketemedikleri bir dönemdeyiz.

Sistem hem arz hem de talep yönünden krize girmiş durumda.

2007-08 ipotek borcu krizi, ufuktaki genelleşmiş borç krizine kıyasla çok daha dar kalıyor.[1]

Durumun vahameti ile pandemiye (salgına) karşı alınan tedbirler arasındaki dengesizlik ise insanları dehşet içinde bırakıyor.

Ünlü coğrafyacı ve siyasal iktisat profesörü **David Harvey**'ye göre; uzun süredir iyi birer neoliberal özne olarak davranacak şekilde toplumsallaştırılan, yani, işler ters gittiğinde kapitalizme karşı çıkmak yerine kendilerini veya Tanrı'yı suçlayacak hale gelmiş olan insanlar bile hükümetlerin bu pandemiye yanıt üretme biçiminde yanlış bir şey olduğunu görüyorlar.[2]

Tüm bu belirsizlik içerisinde en sağduyulu önerilerden birinin Fransız filozof Alain de Botton'dan geldiğini söylemek mümkün. Filozof bize **Antik Yunan şehir devletlerinin çöküş dönemlerinde felsefe yapan Stoacılar gibi düşünmemiz gerektiğini; zihnimizi huzura erdirmenin tek yolunun en kötü senaryoya odaklanmak olduğunu** hatırlatıyor.[3]

[1] Bue Rübner Hansen, "Bu Ekonomik Kriz Neden Farklı Olacak", 25 Nisan 2020. http://kozmopolitik.com.tr/haberler/bu-ekonomik-kriz-neden-farkli-olacak-25042020.html
[2] David Harvey, "COVID-19 günlerinde anti-kapitalist siyaset", 22 Mart 2020. https://sendika63.org/2020/03/covid-19-gunlerinde-anti-kapitalist-siyaset-david-harvey-581083/
[3] Alain de Botton, "Koronavirüs günlerinde huzuru bulmak için karamsar olun", 02 Nisan 2020. https://medyascope.tv/2020/04/02/alain-de-botton-koronavirus-gunlerinde-huzuru-bulmak-icin-karamsar-olun/

COVID-19 sonrası dünyanın halini inceleyen elinizdeki rapor da içinden geçtiğimiz kriz ve belirsizlikler sürecinde kendisini gösteren eğilimleri incelemek, olası senaryolar üzerinden siyasetin nasıl şekillenebileceğini etüt edebilmek amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışma 2 bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde kriz olgusu kavramsal açıdan ve olgular üzerinden incelenmiştir. Krizin yarattığı kırılganlıklar, geleceği şekillendirecek olan belirsizlikler üzerinde durulmuştur. Siyasal rejimlerin kriz karşısında gösterdiği otoriter tepkiler ve küresel sistemdeki dalgalanma detaylı olarak incelenmiştir.

İkinci bölümde ise salgın sonrası dünyada siyaseti biçimlendirmesi muhtemel eğilimler üzerinde durulmuştur.

Gittikçe daha çok uzman tarafından dillendirilen Keynesçilik ve biyopolitika meseleleri incelenmiştir.

Ayrıca demokratikleşme yönünde gündeme getirilen talepler; dayanışmayı öne çıkararak siyaset biçimleri ve küresel işbirliği konusunda ileri sürülen görüşlere yer verilmiştir.

Son olarak çalışma genelinde dile getirilen belirsizlik ve eğilimlerin Türkiye özelindeki yansımaları değerlendirilmiştir.

I.
Kriz ve Belirsizlik

I. Kriz ve Belirsizlik

Bu bölümde COVID-19 salgınının dünya çapında neden olduğu sağlık, ekonomi ve siyaset alanındaki değişiklikleri kriz terimi çerçevesinde inceleyeceğiz.

Krizin yarattığı kırılganlıklar, geleceği şekillendirecek olan belirsizlikler halinde insanlığın karşısında durmakta ve siyaseti birçok konuda önemli kararlar almaya zorlamaktadır.

Ulusal ve uluslararası ölçekte sistemlerin kendilerini yenileyip yenilemeyecekleri tartışılmaktadır.

Tüm bunların yarattığı belirsizlikler, siyasal rejimlerin kriz karşısında gösterdiği otoriter tepkiler ve küresel sistemdeki dalgalanma detaylı olarak değerlendirilmiştir.

1. Öngörülmemiş Bir Anormallik Değil, Geliyorum Diyen Kriz

"Kriz" kelimesinin kökeninde Antik Yunancada karar ya da yargı anlamına gelen "**krisis**" sözcüğü bulunur.[4]

[4] William Davies, "The last global crisis didn't change the world. But this one could", 24 Mart 2020. https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/mar/24/coronavirus-crisis-change-world-financial-global-capitalism

Yine aynı kökenden eleştiri sözcüğünü ya da kritik durum gibi tıbbi terimleri türetiyoruz. Dolayısıyla kriz sözcüğünün ifade ettiği durum hem bir değerlendirme yapma, karar verme gerekliliğini hem de belirli bir dönemin sonunu ifade etmektedir.

İşlerin alışılagelmiş biçiminde devam edemediği durumda, verilecek yeni yöne ilişkin bir karar vermek gerekmektedir.

Tıpkı **Margaret Thatcher**, **Ronald Reagan** ve **Turgut Özal** gibi isimlerin ülkelerindeki sosyal devlet uygulamalarına programatik olarak son vererek neoliberal politikaları başlatmış olmaları gibi.

2008 yılında ortaya çıkan finansal krizin ardından kendi ezberlerini topluma daha da dayatan neoliberalizm; 2011 ve 2016 yılında dünya genelinde ortaya çıkan hoşnutsuzlukların kendisine bir alternatif üretememesi sonucu varlığını sürdürebildi.

Bugün ise tüm boyutları ile bu anlayışın krizini yaşıyor ve milyarlarca insan olarak bunun maliyetini ödüyoruz.

COVID-19 krizi bir yandan da insanların biyolojik çeşitliliğe ve vahşi yaşam alanlarına olan etkisini temsil etmektedir.

Salgının temel nedeni ekolojik sistemin bozulmasıdır, ekolojik tahribattır. İnsanların vahşi hayvanların yaşam alanlarına onlarla karşı karşıya gelecek kadar yayılmasıdır.

İnsanların yaban yaşam alanlarını yok etmesi sonucunda hayvanlardan insanlara geçen hastalıklar ve virüsler artmaktadır.

Yani bu salgın, sadece doğal veya biyolojik nedenlerden kaynaklanan bir felaket değil, insanın yol açtığı toplumsal bir felakettir.

Bu felaketin insan yapımı olduğuna dair açık bir örneği de yoksul Küresel Güney'deki pek çok ülkenin sağlık hizmeti, ilaç, ekipman ve personelinin yetersiz olduğunu gözler önüne seren sağlık sistemlerinin vahim durumudur.[5]

[5] Adam Hannieh, "COVID-19: This is a Global Pandemic – Let's Treat it as Such", 27 Mart 2020. https://www.versobooks.com/blogs/4623-this-is-a-global-pandemic-let-s-treat-it-as-such

Benzeri görülmemiş betonlaşma, ormansızlaşma bizi COVID-19 gibi patojenlere karşı son derece duyarlı hale getiriyor.

Bu husus göz önüne alındığında, COVID-19 salgını, sadece kötü bir kaza olarak değil, neoliberal kapitalist toplumsal ilişkilerin daha geniş bir sonucu olarak anlaşılmalıdır.

Neoliberalizmin krizi semptom olarak ekolojik krizi karşımıza çıkarmaktadır. COVID-19 salgınının sorumlusu insan değildir.[6]

İnsan türünün varlığı kendiliğinden bu tür bir salgının ortaya çıkmasını gerektirmiyor. Ancak belirli türde organize olmuş insan toplumunun salgının nedeni olduğu da kesin.

Kâr amacıyla üretim, rekabet ve fosil yakıt tüketimi üzerine inşa edilen neoliberal toplumlar neden oldukları doğa tahribatı nedeniyle dünyanın ekolojik dengesini ve dünya üzerindeki insan yaşamını tehdit ediyorlar.

Salgın konusunda uzman olan bilim insanları yeni patojenlerin ortaya çıkmasından sorumlu tutulan iki pratikten birinin **vahşi av hayvanı eti**, öbürünün de **cenazelerin mezarlıklar yerine cenaze sahiplerinin evlerinin bahçelerine gömülmesi** olduğunu söylüyorlar.

Böylesi "vahşi" virüslerin tropikal ormanların karmaşık ekosistemleri içinde kontrol edildiğini, sermayenin önünü açtığı ormansızlaştırma sonucunda ve mücavir alan kalkınmasının öbür ucundaki halk sağlığı ve hıfzıssıhha yetersizlikleri nedeniyle amansızca dışa açıldığını belirtiyorlar.

Bunun sonucunda ormanlardaki çok sayıda vahşi hayvan patojeninin, taşıyıcılarıyla birlikte birer birer ölürken, taşıyıcı türleriyle birlikte tesadüfen açıkta kalan bir enfeksiyon alt kümesinin, çoğu kere bulaşıya açıklıkları kemer sıkma programları ve yozlaşmış düzenlemeler nedeniyle korumasız hale gelmiş insan toplulukları içinde hızla yayılır hale geldiğini ifade ediyorlar.

[6] Joshua Clover, "The Rise and Fall of Biopolitics: A Response to Bruno Latour", 29 Mart 2020. https://critinq.wordpress.com/2020/03/29/the-rise-and-fall-of-biopolitics-a-response-to-bruno-latour/

Bir zamanların yerel bulaşıcı hastalıklarının, dünyanın yeni düzeni sayesinde şimdi küresel seyahat ve ticaret ağları üzerinden kendi yollarını açan epidemiler haline geldiğini dile getiriyorlar.[7]

Salgın ile birlikte açığa çıkan ekonomik krizin COVID-19 hastalığı kaynaklı olmadığı, salgının birkaç yıldır gelmekte olan krizin ortaya çıkışını hızlandıran bir tetikleyicisi olduğu görüşü dile getiriliyor.

2008'den bu yana faiz oranlarında düşüş sağlamak amacıyla piyasaya enjekte edilen devasa para miktarının hane, şirket ve kamu borçluluğunu artırmaktan başka bir sonucu olmadığını belirten iktisatçılar; bu borçların yatırıma akmayıp finansal piyasalarda kullanıldığını belirtiyorlar.

Sonuçta karşımıza çıkan tablo ise aşırı gelişmiş borsalar ve duraklamış yatırımlar ile düşen kâr oranları.[8]

Bu sürecin bir diğer yüzü patlayan tüketim biçimleri oldu.

Tüketim çılgınlığı hem doğa hem de ekonomi üzerinde yıkıcı sonuçlar doğurdu.

Bu tüketim biçimleri, tüketim devir süresini mümkün olduğunca sıfıra indirmeye dayanıyordu.

Bu tür tüketim biçimlerine yapılan yatırımlar, mümkün olan en kısa devir süresine sahip tüketim biçimlerine katlanarak artan sermaye hacminin maksimum emilimi ile ilgiliydi.

Böylesi bir üretim, kendi yeniden üretiminin çevresel koşullarını değiştirir, ancak bunu istenmeyen sonuçlar (iklim değişikliği gibi) bağlamında ve sürekli olarak çevre koşullarını yeniden şekillendiren özerk ve bağımsız evrimsel güçler zeminine karşı yapar.

Bu açıdan bakıldığında gerçekten doğal felaket diye bir şey yok.

Virüsler sürekli mutasyona uğrar, ancak bir mutasyonun hayatı tehdit edici hale geldiği durumlar insan eylemlerine bağlıdır.[9]

---

[7] Rob Wallace, Alex Leibman vd., "COVID-19 ve Sermayenin Çevrimleri", 7 Nisan 2020. https://siyasihaber4.org/covid-19-ve-sermayenin-cevrimleri
[8] Hanieh, a.g.e.
[9] Harvey, a.g.e.

Ekonomideki krizin görüldüğü temel sektörlerden birisi **sağlık** oldu.

Bu sektöre yön veren temel fikir, bir fiyat belirlenmediği takdirde, insanlar ihtiyaç duyduklarından daha fazla sağlık hizmeti 'talep eder' biçimindedir.

O yüzden sağlık hizmeti fiyatlandırılmalı, bunun akabinde de tüm yatırımlar sağlığın en çok kâr getiren alanlarına yapılmalıdır.

Bunun yıkıcı sonuçları solunum cihazı ve yoğun bakım birimi eksikliği olarak son 2 ayda ölümcül bir biçimde görüldü.

Kriz hali siyaset için de geçerli.

Harvard Üniversitesi'nden siyasal iktisat profesörü **Dani Rodrik** "COVID-19 Dünyayı Yeniden Biçimlendirecek mi" başlıklı yazısında[10] iki tür krizden söz ediyor:

İlki hazırlıksız yakalandıklarımız diğeri ise gerçekleşmesini beklediklerimiz.

İklim krizi gibi COVID-19 da esasen ikinci türdeki krizdir.

Beklenmedik bir kriz değil ama beklenmedik bir şeymiş gibi muamele görüyor.

Bunun nedeni siyasi karar alıcılar tarafından herhangi bir hazırlık yapılmamış olması.

Oxford Üniversitesi'nden küreselleşme ve kalkınma uzmanı **Ian Goldin**, **bir sonraki ekonomik çöküşün bir salgından kaynaklanacağını** tahmin etmişti.[11]

Bilim ve ekonomi çevreleri tarafından yapılan uyarılara rağmen hiçbir ülke böyle bir senaryo için hazırlık yapmadı.

Robert Koch Enstitüsü, 2012'de Bundestag'a (Almanya Federal Meclisi'ne) Risk Analizi ve Halkı Koruma başlıklı bir rapor[12] sunmuştu.

[10] Dani Rodrik, "Will COVID-19 Remake the World?", 6 Nisan 2020. https://www.project-syndicate.org/commentary/will-covid19-remake-the-world-by-dani-rodrik-2020-04
[11] https://www.bbc.com/news/av/business-51851124/ian-goldin-coronavirus-will-hit-economy-like-2008-crash
[12] Bericht zur Risikoanalyse im Bevölkerungsschutz 2012. "https://dipbt.bundestag.de/dip21/btd/17/120/1712051.pdf

Raporda, 2003'te ortaya çıkan SARS'a benzer bir virüs tasarlanmış buradan hareketle varsayımsal virüse de modifiye edilmiş SARS yani Modi-SARS adı verilmiş.

Varsayımsal bir virüsten ve bu virüsten kaynaklanan bir salgın olasılığına karşı alınması gereken tedbirlerden söz edilmiş.

Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) de Çin'de bulunan hayvan pazarlarında enfekte hayvanların SARS benzeri salgın hastalıklara yol açabileceği uyarasını dillendiren bir raporu **2011 yılında** yayımladı.[13]

SARS, MERS, H1N1, Ebola gibi salgın hastalıklar somut işaretler yollamıştı.

2016 yılında Dünya Bankası, küreye yayılan sağlık krizlerinde yoksul ülkelere yardım etmek için Pandemi Acil Finansman Kaynağı'nı[14] devreye soktu.

En çok dikkat çeken husus, koronavirüs Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkmadan sadece birkaç ay önce, bir raporun[15] Trump yönetimini uyarmasıydı.

Rapor yüzyıl önce görülen ve dünya çapında tahmini olarak 50 milyon insanı öldüren influenza benzeri bir salgının gelmekte olduğunu söylüyordu.

Bill Gates 2018 Nisan'ında yaptığı bir konuşmada yeni bir virüs krizinin kaçınılmazlığına dikkat çekiyordu.

Bu raporlar ve açıklamalar devletleri uyarmasına rağmen pek çok devlet eylem planlarını hayata geçirip gerekli önlemleri almadı ve hazırlık yapmadı.

COVID-19 hayatımıza beklenmedik bir biçimde girmedi.

Epidemiyologlar, bakteriyologlar, biyologlar, virologlar ve diğer uzmanlar böylesi salgınları öngörmüşlerdi fakat hükümetler maliyeti fazla olacağından hiçbir şey yapmamayı tercih ettiler.

[13] "Investigating the role of bats in emerging zoonoses: Balancing ecology, conservation and public health interests", 2011. http://www.fao.org/3/a-i2407e.pdf
[14] https://www.worldbank.org/en/topic/pandemics/brief/fact-sheet-pandemic-emergency-financing-facility
[15] The Council of Economic Advisers September, "Mitigating the Impact of Pandemic Influenza through Vaccine Innovation", Eylül 2019. https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2019/09/Mitigating-the-Impact-of-Pandemic-Influenza-through-Vaccine-Innovation.pdf

Salgın yayıldıkça, sağlık sistemlerinin krizle başa çıkmak için gerekli kaynaklardan yoksun olduğu ortaya çıktı.

ABD'nin krize yanıtı felaketti, salgına yanıtı eşgüdümsüz, dağınık, parçalı, yavaş ve çok yetersizdi.

Trump, krizi haftalarca görmezden geldi.

Enfekte olan ve hastaneye kaldırılan insan sayısı artınca test kiti, maske, solunum cihazı ve diğer koruyucu tıbbi malzemelerin eksikliği kriziyle karşılaştı.

Salgınla mücadelesinde açığa çıkan başarısızlığın sorumluluğunu Çin'e yüklemeye çalıştı ve COVID-19'a Çin virüsü olarak atıfta bulunarak ırkçı retoriğe başvurdu.

Trump'ın krizi yönetmedeki yetersiz, beceriksiz ve kibirli yaklaşımı aslında kimse için sürpriz değildi.

Aynı şekilde, Brezilya'nın kibirli başkanı, Jair Bolsonaro, salgının yarattığı riskleri önemsiz gibi gösterdi.

Türkmenistan "koronavirüs" sözcüğünün kullanılmasını ve toplu alanlarda maske kullanılmasını yasakladı.

2. Otoriter Popülistler Krizi Fırsata Dönüştürüyor: Kapıdaki Otoriterleşme Dalgası

Önceki bölümde içinden geçtiğimiz dönemi bir kriz durumu olarak tanımladık.

İşlerin eskisi gibi gidemeyeceği ve bu nedenle insanların geleceklerine ilişkin bir karar vermesi gerektiğini belirttik.

Bu bölümde hükümetlerin performanslarını alınması gereken kararlar üzerinden değerlendireceğiz.

Çeşitli örneklerine tanıklık etmekte olduğumuz üzere; birkaçı hariç siyasal rejimler, özellikle otoriter popülist liderler önlerindeki belirsizlikle bu belirsizliği inkâr ederek ama aynı zamanda onu bir fırsata çevirmeye çalışarak mücadele ediyorlar.

Salgının yarattığı dehşet dalgası yerini otoriterleşme ve kontrol dalgasına bırakıyor.

Salgının hükümetleri karar vermeye zorladığı eksen ekonomi ile sağlık arasındaki denge oldu.

Özellikle Çin hükümetinin aldığı tedbirler, ardından Güney Kore'nin ve Singapur'un kararlılıkla yürüttüğü test ve izolasyona dayalı tedbirler dünyanın geri kalanında hükümetlerin benzeri kararlılıkla mücadele vereceği beklentisi oluşturdu.

İran'ın bu tür bir mücadele sergilememesi sonucu durumun kötüleşmesi de bu beklentileri artırdı.

Ancak İtalya başta olmak üzere Batılı hükümetlerin tam anlamıyla çuvalladığını gördük.

Bunun üzerine İngiltere ve ABD hükümetlerinin sürü bağışıklığı stratejisini benimseyeceklerini duyurmaları ile birlikte denkleme yeni bir değişken girmiş oldu: Ekonomi.

Gerçekten de 21. yüzyılda bazı demokratik rejimler ekonominin devamını nüfuslarının mümkün olduğunca büyük bölümünün yaşamına tercih edebileceklerini açıkladılar.

Ardından bu stratejiyi açıktan savunmaktan ve uygulamaktan vazgeçseler bile üstü kapalı bir biçimde uygulanmaya devam ettiğine tanık oluyoruz.

Hükümetlerin açıktan ya da üstü kapalı biçimde sürü bağışıklığı seçeneğine yönelerek ekonomiyi öncelemiş olmaları tek başına sürecin tamamını açıklamak için yeterli değil.

Bu kararın kendisi bir takım başka kararların alınmasını gerektiriyor.

Ekonomi içerisinde hangi bileşenlere öncelik verileceği sorusu önem kazanıyor. Bu noktada hükümetlerin 2008'de elde ettikleri ezberi bozmadıklarını görüyoruz.

Mümkün olduğunca ücretli çalışanın karantina önlemleri almasını desteklemek yerine bu kişilerin üretimi sürdürmeleri yönündeki uygulamaların ağır bastığını görüyoruz.

Bu noktada; ABD'deki örnekler otoriter popülist liderlerin genel olarak salgın sürecine bakış açısını yansıttığını söyleyebiliriz.

Çalışmaya devam eden işçilerin virüs karşısında daha savunmasız olan yaş gruplarındaki yakınlarına ne olacağı sorusu karşısında Donald Trump Twitter hesabından şu yanıtı verdi: "**Soruna bulduğumuz çare, sorunun kendisinden daha kötü olmamalı.**"

Thomas Friedman ise, New York Times gazetesindeki yazısında şu soruyu yöneltti: "Koronavirüse karşı verdiğimiz mücadele, hastalığın kendisinden daha kötü değil mi?"

Bu gerekçelendirmenin en açık sözlü örneği, Teksas Valisi Dan Patrick'ten geldi. Fox izleyicilerine, büyük anne ve büyük babaların, torunları için ekonomiyi kurtarmak adına canlarını feda edeceğini söyledi.[16]

Hükümetlerin ekonomiyi koruma konusunda aldıkları kararlar işsizlikteki muazzam artışı engellemeye yeterli olmadı.

Özellikle, hizmet sektöründe ortaya çıkan işsizlik ekonomi yönetimlerini zorlamaktadır.

Hizmet sektörünün özelliği, sunduğu ürünün depolanamayan ve anında tüketilmesi gereken nitelikte olmasıdır. Bu nedenle de genellikle ekonomik daralmadan daha az etkilenen bir sektör olmasına rağmen, sosyal mesafe gibi COVID-19'a özgü sebeplerle hizmet sektörü de son derece olumsuz etkilendi.[17]

Tüm bunlar hükümetlerin pandemi ile başa çıkabilmek için aldıkları kararların, bir anlamıyla yaptıkları tercihlerin önemli siyasi sonuçlarının olacağının göstergesi.

Otoriterleşme de bu anlamda hükümetlerin iktidarlarını korumak amacıyla uyguladıkları bir tedbir olarak karşımıza çıkıyor.

Otoriterleşmeyi hükümetler için ama özellikle otoriter popülist liderler için bir zorunluluk haline getiren gelişmeleri inceleyelim.

Trump, ekonomiyi yeniden faaliyete geçirmenin virüsün yayılımını engellemekten daha önemli olduğunu düşünüyordu. Ekonomik çöküşün ve

[16] Bue Rübner Hansen, a.g.e.
[17] Ben Tarnoff, "These Are Conditions in which Revolution Becomes Thinkable", 7 Nisan 2020. https://communemag.com/these-are-conditions-in-which-revolution-becomes-thinkable/

artan işsizliğin Kasım'da yapılması planlanan başkanlık seçimleri için hayati bir tehdit oluşturabileceğine inanıyordu.

Trump, yaklaşan krizi küçümseyerek 4 Mart tarihine kadar COVID-19'un gripten daha kötü olmadığı konusunda ısrar etti.

Hazırlıksızlık ve inkâr kadar kötü olanı, Trump'ın yeni tip Koronavirüs salgını ortaya çıkmadan çok önce başlayan ve gittikçe daha çok hissedilen ABD kurumlarına saldırısı oldu.

Üç yıldan biraz uzun bir süredir görevde olan **Trump, daha önce ABD'nin siyasi olarak işlemesini sağlayan birçok siyasal normu** - başkanın açıkça yalan söylemeyeceği, davalara müdahale etmeyeceği, hukuku önleyemeyeceği beklentisi de dahil olmak üzere- **ortadan kaldırdı**.

Trump, bu normları ortadan kaldırırken, ABD siyasetinin kutuplaşmasını hızlandırdı.

Kutuplaşmanın maliyeti yalnızca siyasal söylemde hissedilmiyor. Sağlık hizmetlerinin eksikliği ve kamu altyapısının bozulması gibi temel sorunları çözemediği de açık.[18]

Trump yönetiminin tek hatası, ülkeyi bulaşıcı hastalıklardan koruyan kritik sağlık altyapısını ortadan kaldırma değildi -2018 yılına kadar Ulusal Güvenlik Konseyi'nin bir parçası olan salgın hazırlık birimini dağıtmıştı-, kamu hizmetini de aktif olarak zayıflattı.

Başkanın tarafsız uzmanlığa düşmanlığı, en yetenekli ve deneyimli federal çalışanların çoğunu işini bırakmaya zorladı.

Onların yerlerinde sadece Trump'a sadık olanlar kaldı. Trump'ın yönetiminin sorunlarına dikkat çekenlere yönelik saldırıları, bürokratların konuşmasını engelleyen bir korku atmosferi yarattı.

[18] Daron Acemoğlu, "Koronavirüs ABD'nin Otoriterleşmesini Gözler Önüne Serdi", 24 Mart 2020. https://t24.com.tr/haber/prof-daron-ademoglu-koronavirus-krizi-abd-nin-otoriterlesmesini-gozler-onune-serdi,868503

Bu suskunluk, Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi gibi federal sağlık kurumlarından Koronavirüs salgınına karşı gelen yavaş, sessiz ve etkisiz tepkiyi açıklıyor.[19]

24 Mart günü akşam saat 8'de, **Narendra Modi**, gece yarısından itibaren tüm Hindistan'da sokağa çıkma yasağı uygulanacağını söylemek için tekrar televizyonlara çıktı. Piyasalar kapanacaktı. Tüm toplu ve özel ulaşım yasaklanacaktı.

Modi bu kararı yalnızca ülkenin başbakanı olarak değil aynı zamanda "ailemizin yaşlı bir üyesi" olarak aldığını söyledi.

Başka kim bu işin yaygınlaşmasını hızlandıracak olan eyalet hükümetlerine bile danışmadan, sıfır hazırlıkla, 1,3 milyarlık bir nüfusa, kararın uygulanmasına yalnızca dört saat kala evlerinden çıkmayacaklarını söyleyebilir ki zaten?

Modi'nin yöntemleri kesinlikle şu izlenimi veriyor: Hindistan Başbakanı, vatandaşları "tuzağa düşürülmesi gereken düşman güçleri" olarak görüyor. Sürpriz bir şekilde fakat asla güvenilir olmayan bir türden.

Liberal olmayan (illiberal) bir demokrasi[20] örneği olan Macaristan'da ise **Viktor Orbán**, krizi siyasal fırsat olarak kullanan başlıca örneklerdendir.

COVID-19 salgını, Orbán'ın iktidarı elinde daha fazla yoğunlaştırmasını mümkün kıldı.

Orbán parlamentoyu süresiz bir şekilde askıya alarak kendisini olağanüstü hâl yetkileriyle donattı. 31 Mart'ta parlamentodan geçen Yetki Kanunu, Hitler'in 1933'teki Yetki Kanunu'nu (Ermächtigungsgesetz) anımsatıyor.

Kanun ülkeyi KHK'larla yönetebilme hakkı tanıyan süresiz olağanüstü hâl ilan ediyor ve hükümete, parlamentoyu baypas etmek, temel hak ve özgürlükleri askıya almak, gazeteciler ve muhalefet üzerinde baskıyı arttırmak ve birçok yasayı yeniden yapmak gibi pek çok alanda "fırsat" sunuyor.

---

[19] Acemoğlu, a.g.e.
[20] Fareed Zakaria, "The Rise of Illiberal Democracy", **Foreign Affairs** 76(6), 1997, s. 22-43.

Kanun, virüsle mücadele tedbirlerine uymayanlara ve krizle ilgili yanlış bilgi yaydığı düşünülen kişilere beş yıla kadar hapis cezası öngörüyor. Orbán açık biçimde diktatörlüğe geçişin imkânlarını test ediyor.[21] Orbán aslında tarihten çok iyi bildiğimiz bir dersi tekrar ediyor, krizi iktidarını pekiştirmek için kullanıyor.

Böylece COVID-19 sonrası dönemde ivme kazanacak toplumsal krize yönelik bu şekilde hazırlık yapıyor. Ekonomik kriz, işsizlik, yoksulluğa karşı olası protestolarla başa çıkmak için baskı aygıtlarının yetkilerini genişletiyor.

Otoriter popülist liderler virüsün kendi ülkelerine "dışarıdan" bulaştırıldığını söylediler; Boris Johnson, sonradan çark etse de İngilizlerin bu krizi Sosyal Darwinci bir şekilde çözeceğini ve öjenik sürü bağışıklığı yaratabileceğini düşündü.

Bu liderlerin esas kaygısı, halkının refahını korumak değil, lider olarak imajlarını korumaktı.

Bu liderler COVID-19 tehlikesini reddettiler, bir kısmı reddetmeye devam ediyor çünkü kriz karşısında performansları kendi imajlarına gölge düşürüyor.

Virüsü önce görmezlikten gelmek veya önemsizleştirmek bir sonraki aşamada ise diğer ülkeleri suçlama döngüsü otoriter liderlerin davranışı olarak karşımıza çıkıyor.

Bu döngünün ardında ise kendi siyasal geleceklerini düşünmeleri dürtüsü yatıyor.

Öztürk'ün de belirttiği gibi **bu tür lider iktidarlarını düşman yaratarak devam ettirebiliyorlar.** Bu nedenle bir gün kendilerinden başka yaratabilecekleri düşman kalmadığında ne kadar otoriterleşmiş olurlarsa olsunlar ortadan kalkacaklar.[22]

[21] Tamás Krausz, "The Authoritarian Regime Tests the Introduction of Dictatorship. Orbán's Repeated Attempt", 8 Nisan 2020. https://www.transform-network.net/focus/overview/article//the-authoritarian-regime-tests-the-introduction-of-dictatorship-orbans-repeated-attempt/; Slawomir Sierakowski, "Populists Love the Pandemic", 31 Mart 2020. https://www.project-syndicate.org/commentary/covid-19-poland-hungary-authoritarians-by-slawomir-sierakowski-2020-03

[22] Ahmet Erdi Öztürk, "The Potential Effects of Covid-19 on Global Political Regimes", 30 Mart 2020. https://www.londonmet.ac.uk/news/expert-commentary/2020/march/covid-19-and-political-regimes/

Batı dünyası genel hatlarıyla sınıfta kalırken Doğu Asya'daki bazı ülkeler, salgına çok daha hızlı ve etkili yanıt verdiler.

Güney Kore, Singapur ve Tayvan yaygın test yapma, vakaları takip etme ve bulaş öbeklerini izole etme gibi uygulamalarıyla salgının yayılmasını etkin biçimde kontrol etmiş gibi görünüyor.

Durumun ciddiyeti ve otoriter popülist liderlerin bilimsellikten uzak, yalnızca duygulara ve iletişime dayalı yönetimleri sonucu salgının sağlık ve ekonomi üzerindeki etkileri artacak.

Bahsedilen liderler bu bedeli toplumun geniş kesimleri olan çalışanlara ödetmek niyetindeler.

Dolayısıyla çalışan kesimlerden gelebilecek tepkinin önünü alabilmenin derdindeler ve ellerini güçlendirmek için içinden geçtiğimiz sürecin olağanüstülüğünden faydalanıp otoriterleşmenin yasal ve siyasal altyapısını hazırlamaya gayret ediyorlar.

Naomi Klein "Şok Doktrini: Felaket Kapitalizminin Yükselişi"[23] başlıklı çalışmasında "olağanüstü" felaketlerin iktidardaki güçler tarafından yoksulluk ve eşitsizlik gibi "normal felaketlerin" varlığını sürdürmesi ve tahkim edilmesi için bir fırsat olarak kullanıldığının altını çizer.

COVID-19 krizi gibi krizler hükümetlere normal zamanlarda hayata geçirmekte zorlanacakları politikaları uygulamak için son derece uygun koşullar sunar.

Hükümetlerin krizi bu hedef doğrultusunda yani baskıcı, otoriter bir düzeni kalıcılaştırma doğrultusunda kullanma çabasının işaretleri kendini göstermiş durumda.

Latin Amerika'dan Avrupa'ya ve Asya'ya hükümetlerin otoriterleşme eğilimi içinde oldukları gözleniyor.

Salgına karşı verilen mücadelenin savaş terimleri kullanılarak sürdürülmesi bunun bir tezahürü.

[23] Naomi Klein, **Şok Doktrini: Felaket Kapitalizminin Yükselişi**, Çev. Selim Özgül, İstanbul: Agora, 2010.

Scott Cooper hükümetlerin bu söylemi gerçeğe dökmek ve sokaklarda silahlı güçleri hazırda bulundurmak gibi bir fırsatçılık içinde olabileceklerini, böyle durumlarda toplumsal tepki ve hareketlerde bir artış olmasından çekindiklerini belirtiyor.

Toplumun genelinin çıkarına olduğunu inandırabildikleri an da bu tür askeri ve istihbarat faaliyetlerini yürütebileceklerine inanıyor.[24]

Alex Demiroviç de savaşın yaşam ve ölümle ilgili son kararların siyasi süreçleri belirlediğini, eleştiri ve kamusal müzakere araçlarını ortadan kaldırdığını ve bu çok küçük bir azınlığın yararına olacak şekilde yapıldığını belirtiyor. Bu nedenle savaş ve seferberlik gibi mefhumları kabul etmemek gerektiğini, bunların taşıdığı tehlikeye karşı ihtiyatlı olmayı savunuyor.[25]

Ancak COVID-19 ile mücadelede bir siyasal sistemin diğerine karşı *a priori* olarak üstün olduğu tezini doğrulayan örnekler olmadığını söyleyelim.

Yani rejim türü COVID-19 ile mücadeleyi belirleyen asli unsurlar arasında yer almıyor.

Örneğin teokratik otokrasi olan İran çok kötü sınav verdi buna mukabil otoriter Çin salgını başarıyla kontrol altına aldı.

Demokrasiyle yönetilen Güney Kore başarılı bir performans sergilerken yine demokratik rejimle yönetilen İtalya başarısız oldu.

Dolayısıyla mesele tek başına rejim türünde değil hükümetlerin siyasal tercihlerinde düğümleniyor.

Bunun dışında yaygın ve kapsamlı sağlık altyapısının olup olmadığı, epidemiyolog, bakteriyolog, biyolog ve virologları ne ölçüde dinlenip dinlenmediği gibi etkenler de öne çıkıyor.

[24] Scott Cooper, "COVID-19 Quarantines: 'This Is What a Police State Is Like'", 2 Nisan 2020. https://www.leftvoice.org/this-is-what-a-police-state-is-like

[25] Alex, Demiroviç, "Krizde Rota Belirleme: Korona Salgını ve Dönüşüm Perspektifleri", 1 Nisan 2020, Ayrıntı Dergi, http://ayrintidergi.com.tr/krizde-rota-belirleme-korona-salgini-ve-donusum-perspektifleri/

Bu anlamda krizin yönetilmesi sürecinde otoriter devlet-demokratik devlet karşılaştırması bir ölçüt değil.

3. Küresel Liderlik Tartışması

Tarih boyunca krizler ile insanlığın gelişmesi hep birlikte yaşanmıştır.

Her ne kadar **COVID-19 salgını** milliyetçiliği ve izolasyonizmi güçlendirerek küreselleşmeden geri adım atma akımını hızlandırsa da, II. Dünya Savaşı'nın ardından gelişen **uluslararası işbirliğine benzer bir sonuca da yol açabilir**.

COVID-19 krizi yalnızca sağlık açısından değil, aynı zamanda küreselleşme ve küresel yönetim açısından da büyük bir kriz.

Bütün ülkelere, tıpkı ekonomi-sağlık meselesinde olduğu gibi salgın tehdidine karşı uluslararası boyutta nasıl organize olmaları gerektiğine yönelik önemli sorular yöneltiyor.

Aynı zamanda küreselleşmenin nasıl algılandığı ve uluslararası işbirliğinin geleceği açısından bu algılamanın ne ifade ettiği ile ilgili karar almaya zorluyor.

Küreselleşme neticesinde önemli fonksiyonel roller aşırı derecede merkeze bağlı olduğu ve bütün küreselleşme ağı sıkıca birbirine bağlı bulunduğu için, ABD'de

veya Çin'de ortaya çıkan bir salgın kolayca sistemik hale gelip tüm dünyayı felç edebiliyor.

Sistemin merkezindeki aşırı bağlılık, sistemik krizleri de beraberinde getiriyor.

Tam da bu yüzden 2008'de ABD'de baş gösteren finansal kriz de bugün Çin'den yayılan salgın da fazlasıyla yıkıcı oluyor.

Bu durum, tepkinin küreselleşmeye yönelmesine yol açıyor.

Küreselleşme nedeniyle uluslar arasındaki bağlantıların giderek artması malların, hizmetlerin, paranın, düşüncelerin, verilerin ve insanların da kolayca ülke sınırlarını aşmasına yol açtı.

Küreselleşme yeni bir olgu olmasa da mevcut versiyonunun kapsamının genişliği daha önce tecrübe ettiklerimizden çok farklıydı ve bu da yoğun bir karşılıklı bağımlılık, nihayetinde de kırılganlık yarattı.[26]

Bu kırılganlık, muhtemelen halihazırdaki düşük üretkenlik artışı, özel sektör yatırım getirisi eksikliği ve para kısıtlaması sınırında bulunmanın birleşimi olan uzun süreli ekonomik durgunluğun derinleşmesine neden olacak.

Bu durum derinleşecek, çünkü pandemiden sonra insanlar riskten kaçınıp daha çok tasarruf yapacak ki, bu da talep ve inovasyonu sürekli zayıflatacak.

Zengin ülkeler (birkaç yükselen piyasayla beraber) ile dünyanın geri kalanı arasındaki krizlere direnç açığı daha da genişleyecek.

Ayrıca ekonomik milliyetçiliğin yükseleceği, hükümetleri kendi ekonomilerini dünyanın kalanına kapatmaya giderek daha çok iteceği düşünülüyor.[27]

Modern küreselleşme döngüsüne 2008-2009 mali krizinden bu yana bir dizi darbe vurulduğu da mutlaka akılda tutulmalı.

Avrupa borç krizi, Brexit ve ABD-Çin ticaret savaşı.

[26] Kemal Derviş ve David Strauss, "Koronavirüs, Uluslararası İşbirliği İçin Ne Anlama Geliyor?", 7 Nisan 2020. https://medyascope.tv/2020/04/07/kemal-dervis-ve-sebastian-strauss-yazdi-koronavirus-uluslararasi-isbirligi-icin-ne-anlama-geliyor/
[27] Adam Posen, "Korona Sonrası Nasıl Görünecek?", 20 Nisan 2020. https://www.perspektif.online/tr/ekonomi/korona-sonrasi-ekonomi-nasil-gorunecek.html

Birçok ülkede popülizmin yükselişi de dengeyi '**önce ülkem**' ön yargısına doğru daha da kaydırdı.[28]

Çin'in sıkı toplumsal denetimi uygulayarak ve ülkenin kaynaklarını muazzam biçimde seferber ederek salgını kontrol altına alması bir süredir dünya düzeninin geleceğine ilişkin tartışmaları alevlendirdi.

Çin uyguladığı katı tedbirlerle virüsün yayılımını engellemekle kalmadı, diğer ülkelere tıbbi yardım ve uzmanlık sağladı, hegemon ülke rolünü üstlenmeye çalıştı.

Çin'in COVID-19 ile mücadelesinde Avrupa'ya tıbbi personel ve ekipman gönderme kararı, yalnızca bir dayanışma eylemi değil, jeopolitik bir hamle çabası olarak görülmelidir.

Bu sadece devletler arası bir dayanışma anlamına gelmez; Çin'in hegemonya kapasitesini arttırma ve liderlik rolünü oynama çabasının ve isteğinin göstergesidir.

COVID-19 krizi Batı ülkelerine de tıpkı Çin'e olduğu gibi ayna tutuyor aynı zamanda onlar için büyük bir test oluyor.

Batı ittifak sisteminin bu krizi yönetmek konusunda etkinliği dünyada güç merkezinin Batı'dan uzaklaşmasını (de-Westernisation) hızlandırabilir ya da yavaşlatabilir.

Bu noktada, 2010 Stratejik Konsepti ile birlikte küresel bir güvenlik teşkilatı rolüne bürünen NATO'nun, salgın hastalıklar ve küresel ısınmanın tehdit olarak kabul edileceği yeni bir güvenlik anlayışı ve teşkilatlanmaya gitmesi yönünde beklentiler oluşuyor.

Atlantik Paktı'na güven duymaya devam eden analistler; NATO'nun bu tür bir güvenlik tehdidi anlayışına sahip olması sonucu üstleneceği liderlik sayesinde,

[28] Carmen M. Reinhardt, "Küreselleşmenin Tabutuna Bir Çivi Daha", 20 Nisan 2020. https://www.perspektif.online/tr/ekonomi/korona-sonrasi-ekonomi-nasil-gorunecek.html

yol kazasına uğramadan demokrasi ve bireysel özgürlükler temelinde yeniden kurgulayabileceğine inanıyorlar.

Daha önce enerji güvenliği, siber tehditle mücadele, uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması gibi konularda üstlendiği öncü rolünü salgın hastalıklar ve neden olabilecekleri ekonomik ve sosyal krizlerin yönetilmesi konusunda da göstererek, küresel dünyanın ihtiyacı olan çoklu liderlik mekanizması boşluğunu doldurabileceği fikrini savunuyorlar.[29]

Batı İttifakı ve NATO denilince akla elbette ilk olarak ABD geliyor.

Hariri, ABD'nin her ne kadar 2008 küresel krizi veya 2014 Ebola salgını gibi dönemlerde küresel liderliğini sürdürse de COVID-19 krizinde bu iddiasının aşındığı görüşünü öne sürüyor.

Hariri, ABD'nin tercihini kendi büyüklüğünden yana yaparak bu iddiasını terk ettiğini düşünüyor.

Son on yılda küresel mali kriz, göçmen krizinin yanı sıra sağ kanat popülizmin yükselişiyle sarsılan Avrupa Birliği'nde sahneyi COVID-19 krizi aldı.

Avrupa salgının iki merkezinden biri durumunda. AB bu krize temel zayıflığını göstererek yanıt verdi.

Yaygın test yapma ve tedbirleri almaktaki gecikmeler Avrupa'ya (özellikle İtalya, İspanya, Fransa, İngiltere) da ağır bedeller ödetti.

Üye devletler arasında yeterli bir dayanışmanın olduğunu söylemek güç.

İtalya'nın AB tarafından adeta bir başına bırakılması AB'nin geleceği üzerinde ciddi soru işaretleri oluşturdu. İtalya başbakanı **Giuseppe Conte**, Mart ayında şunları söyledi: "**Avrupa bu benzeri görülmemiş zorluğun üstesinden gelemezse, tüm Avrupa sistemi insanlar için varlık gerekçesini kaybeder**."

[29] Mehmet Cem Demirci, "Covid-19 salgını sonrası, tek kutuplu küresel sistem sona mı erecek? NATO'nun rolü ne olur?", 26 Mart 2020. https://tr.euronews.com/2020/03/26/kuresel-kapitalist-sistem-sonu-mu-covid-19-koronavirus-sonra-yeni-duzen-turkiye-nato-rolu

Sırbistan Cumhurbaşkanı Aleksandar Vuciç daha keskin ve daha gerçekçi: "Avrupa dayanışması yok [...] bu bir peri masalıydı. Bu zor durumda bize yardımcı olabilecek tek ülke Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Diğerlerine hiçbir şey için teşekkürler."

John Gray AB hayatta kalırsa, izleyen yıllarda Kutsal Roma imparatorluğu gibi bir şey olabileceğinin, nesiller boyu varlığını sürdüren bir hayalet olacağının altını çiziyor.[30]

ABD ve AB'nin söz konusu tavırlarının jeopolitik değişimi etkileyeceği yönündeki tahminleri tartışmaya açabiliriz.

Küresel siyasetteki konumlanışları belirleyecek olan şeyin salgınla nasıl mücadele edildiğinden çok salgının getirdiği ekonomik, siyasal sonuçları, derinleşen krizleri hangi ülkenin daha iyi yöneteceği olacaktır.[31]

Örnek olarak; petrol fiyatlarındaki çöküşle birlikte virüsün İran'daki kontrolsüz yayılmasının teokratik rejimini istikrarsızlaştırabileceğini söylemek mümkün.

Uluslararası kurumların COVID-19 ile mücadelede etkili olup olmadıkları dolayısıyla varlık ve işlevleri tartışmaya açılabilir.

Gelirlerinin azalması ile Suudi Arabistan da risk altında.

Öte yandan Doğu Asya'nın ilerlemesi devam edecektir. Bu salgına en başarılı yanıtların Tayvan, Güney Kore ve Singapur'dan geldiğinden söz etmiştik.

Kolektif esenliğe kişisel özerklikten daha fazla odaklanan kültürel geleneklerinin başarılarında bir rol oynadığını söylemeliyiz.

Ayrıca bu ülkeler minimal devlet kültüne de direndiler.

Sürece ABD-Çin dengesi açısından bakanların sayısı da gün geçtikçe artıyor.

John Gray'e göre Trump bir sonraki seçimi kazansın veya kazanmasın **ABD'nin dünyadaki konumu geri dönüşü olmayan bir şekilde değişti.** Hızlı çözülen sadece son on yıllardaki hiper küreselleşme değil, İkinci Dünya Savaşı'nın

[30] John Gray, "Why this crisis is a turning point in history", 1 Nisan 2020. https://www.newstatesman.com/international/2020/04/why-crisis-turning-point-history
[31] İlhan Uzgel, "Virüs Bir Katalizör Olabilir mi?", 20 Nisan 2020. https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2020/04/20/virus-bir-katalizor-olabilir-mi/

sonunda ortaya konan küresel düzendir. **Hayali bir dengeyi dağıtan virüs, yıllardır devam eden bir çözülme sürecini hızlandıracaktır.**[32]

ABD'nin, Trump yönetimi altında küresel liderlik ya da hegemonik pozisyondan geri çekilmediği görüşünün geçerliliğini koruduğunu hatırlatalım.

ABD bir yandan hegemonik pozisyonunu kendisi için daha az maliyetli hale getirmeye çalışırken, öte yandan artık açıktan rakip olarak gördüğü Çin'i baskılamanın yollarını arıyordu.

Hegemonik el değiştirme, yani Çin'in ABD'nin konumuna gelmesi, korona pandemisinden çok daha derin, küresel ekonomik yapılanmayı, kurumları, siyasal, askeri, istihbari mekanizmaları ilgilendiren bir dönüşümü gerektiriyor.

Bu noktada çok kısaca belirtmek gerekirse üç kritik husus ve kriter öne çıkıyor: Çin'in böyle bir rolü yerine getirme talebi, bunu gerçekleştirme kapasitesi ve buna verilecek rızanın olması.

Bununla birlikte; Çin ile Amerika arasındaki bağımlılığa ve mevcut entegrasyona bakarak **hiçbir şeyin değişmeyeceğini beklemek de gerçekçi değil.**

ABD tarafında yükselmekte olan korkuya bakıldığında Çin ile işbirliği yapmaktan değil mücadele etmekten bahseden çok sayıda yorumla karşılaşıyoruz.

Çin'i rakip olarak görüp ona göre hazırlanmak gerektiği, Çin'in dünyada koronavirüsü kullanarak hegemonya atılımına girdiğinden bahsediliyor.

Çünkü Amerika'nın hegemonik ülke olarak yapması gereken şeylerin hiçbirini yapamadığı söyleniyor.

Virüs çıkmadan önce Avrupa ile ilişkilerini bozmuş olması ve bir sürü ülkeye yaptırım uygulamasının bir süredir ittifaklar zincirini gerilettiği düşünülüyor.

Hegemon ülkenin yapması gerekenin diğer ülkelere hizmet sunması gerektiği görüşü hakimiyetini koruyor.

ABD'nin kendi dertleri ile uğraşırken Çin'in virüs krizi içinde tek yardım kaynağı olarak belirmiş olması; ciddi mali kaynak, doktor ve ilaç göndermesi dikkat çekiyor.

[32] John Gray, a.g.e.

Bu arada Amerika'nın Çin'den ilaç konusunda yardım almak zorunda kaldığını görüyoruz. Çünkü ilaçların büyük kısmını Çin'den ithal eden bir sisteme sahipler. Tüm bunlar iki ülke arasındaki rekabette Çin'in elini güçlendirmekte olduğunu gösteriyor.

Toparlayacak olursak; ABD'nin bu krizde küresel süper güç olarak rolünü yerine getiremediği, yetersiz kaldığı söylenebilir.

Buna paralel olarak Batı'nın içe kapanacağı küresel liderliğin Asya'ya geçeceği analizi ise fazlasıyla acelecidir.

Asya güç merkezi, geleneksel olarak Atlantik ittifakı etrafında örgütlenmiş küresel bir sistemde yeni bir merkezilik kazanmaya aday görünmekte olması, küresel liderlik ve hegemonyanın Batı'dan Doğu'ya geçişini garanti etmez.

Küresel liderlik ve hegemonya Batı'dan Doğu'ya geçer mi ya da küresel güç ilişkilerinde kırılmalar ve tektonik kaymalar yaşanır mı şimdiden tahminde bulunmak bir hayli güç.

Ancak şunu söyleyebiliriz: küresel düzeyde hegemonyanın el değiştirmesi askeri, jeopolitik, kültürel, siyasal, ideolojik, iktisadi yönleri olan çok daha derin bir yapısal dönüşümü gerektirir.

Hegemonya temelde iki unsuru içerir: bir yanda kapasitenin öte yandan da rızanın varlığı.

Bir aktör olarak Çin'in bu hegemonik kapasiteye sahip olması öte yandan da birer özne olarak sınıflardan ve devletlerden oluşan uluslararası sistemin buna rıza göstermesi gerekir.

Bütün bunları düşündüğümüzde hegemonik el değiştirmenin nesnel koşullarının henüz oluşmadığını söyleyebiliriz.

Dolayısıyla Çin'in ABD önderliğindeki neoliberal uluslararası düzene alternatif oluşturduğu sonucunu çıkarmanın aceleci bir yorum olacağının tekrar altını çizmeliyiz.

Son olarak bahsedilmesi gereken ve buraya kadar sözünü ettiğimiz görüşlerin tam aksi istikametinde yer alan bir iddia mevcut. Dani Rodrik tarafından dile getirilen görüşlerin de akılda tutulması gerekiyor.

Ona göre kriz boyunca her ülke kendisinin abartılı birer versiyonu haline geldi.

Rodrik bu durumun da krizin küresel siyaset ve ekonomide, pek çok kişinin beklentisinin aksine dönüm noktası olmayacağını dile getiriyor.

Krizin dünyayı bambaşka bir yörüngeye sokmayacağını zaten var olan bazı eğilimleri yoğunlaştırmasının daha olası olduğu kanaatini öne çıkarıyor.

Kısacası Rodrik'e göre COVID-19 kriz öncesi eğilimleri tersine çevirmeyecek veya değiştirmeyecek.

Neoliberalizm yavaş yavaş ölmeye devam edecek.

Popülist otokratlar daha da otoriterleşecek.

Ulus devletler kendilerini bulmaya çalışırken hiper küreselleşme kendini savunmaya devam edecek.

Çin ve ABD çarpışma rotalarına ilerlemeye devam edecekler.

Ve sol, seçmenlerinin çoğuna seslenen bir program tasarlama mücadelesini sürdürürken ulus devletlerde oligarklar, otoriter popülistler ve liberaller arasındaki çatışma daha da ivme kazanacak.[33]

[33] Rodrick, a.g.e.

II.
Eğilimler ve Deneyimler Işığında Covid-19 Sonrası Siyaset ve Türkiye

II. Eğilimler ve Deneyimler Işığında COVID-19 Sonrası Siyaset ve Türkiye

Bu bölümde kriz ortamında karşımıza çıkan eğilimler yakından incelenmiştir.

Öncelikle krizden çıkışı ve sistemin bu tür krizlere karşı kırılganlığını azaltmayı sağlayacağı düşünülen makro ekonomik yaklaşım olan Keynesçilik değerlendirilmiştir.

Daha sonrasında ekonomik olanla karşılık belirlenim ilişkisi içinde evrilen siyaset alanında kuvvetlenmesi muhtemel olan biyopolitika meselesi üzerinde durulmuştur.

Bunun ardından Keynesçiliğin alması muhtemel olan otoriter biçimlerine ve yine nüfus üzerinde ayrımcı ve baskıcı tedbirlerin alınmasına yol açan biyopolitika uygulamalarına karşı demokratik hak taleplerinin hangi hattı izleyebileceği üzerinde durulmuştur.

Ardından tüm bu tartışmaların Türkiye siyasetindeki izdüşümleri incelenmiştir.

1. Küreselleşmenin Yavaşlaması ve Keynesçi Restorasyon: Neoliberalizmin Sonu mu?

Sandro Mezzadra'nın belirttiği gibi[34] COVID-19'un daha önce karşılaşılmamış iktisadi etkileri oldu.

[34] Sandro Mezzadra, "Politics of struggles in the time of pandemic", 17 Mart 2020. https://www.versobooks.com/blogs/4598-politics-of-struggles-in-the-time-of-pandemic

Tedarik zincirleri, kapitalist küreselleşmenin altyapısal iskeletini ve lojistiğini oluşturan bağlantılar, bugün bir ölçüye kadar bloke olmuş gibi görünüyor.

COVID-19 küresel ekonomik etkinin büyüklüğü ve yayılması açısından İkinci Dünya Savaşı ile karşılaştırılabilecek çapta bir krizdir.

IMF baş ekonomisti **Gopinath**, salgının yol açtığı iktisadi sonuçlar nedeniyle bu krizi, Büyük Buhran'dan (1929) bu yana en kötü ekonomik kriz olarak ele alıyor.[35]

Karantina kaldırılsa ve ülke ekonomileri bu yılın ikinci yarısında toparlanmaya başlasa bile, yine de 2020'de küresel ekonominin daralma yaşayacağı ve buna mukabil işsizliğin çok ciddi düzeyde artacağını söylemek hatalı olmayacaktır.

Küresel tedarik zincirlerine ve uluslararası seyahatin güvenliğine yönelik şüpheler ile ulusal düzeyde ihtiyaç ürünlerinde ülkelerin öz yeterliklerini ve dirençlerini yitirmiş olmalarına dair kaygılar salgın öncesinde de dile getirilmekteydi.

Bu yüzden ülkelerin kendilerine yeterliliklerini artıran tedbirler muhtemelen (kendisi de uzun bir süreç olacak gibi görünen) pandeminin kontrol altına alınmasından sonra bile sürecek.

[35] Gita Gopinath, "The Great Lockdown: Worst Economic Downturn Since the Great Depression", 14 Nisan 2020. https://blogs.imf.org/2020/04/14/the-great-lockdown-worst-economic-downturn-since-the-great-depression/

Korona virüsü sonrası finansal mimari bizi tam anlamıyla küreselleşme öncesi Bretton Woods dönemine götürmeyebilir ama **uluslararası ticaret ve finansa verdiği zarar muhtemelen geniş çaplı ve uzun ömürlü olacak.**[36]

Aslına bakılırsa korumacı iktisat politikalarının hayata geçilmesi elzem görünmektedir.

Stiglitz'in şu itirafı bu anlamda son derece önemli: Görünürde verimli olan tedarik zincirlerimizi inşa ederken tüm dünyada zincirin her halkasındaki en düşük maliyetli üreticiyi arardık. Ama ileriyi göremedik, açıkça dayanıksız, yeterince çeşitlendirilmemiş ve kesintiler karşısında savunmasız bir sistem kurmuştuk. Düşük veya sıfır stoklu ucu ucuna üretim ve dağıtım küçük sorunları kaldırmaya yetebilir ama şimdi sistemin beklenmedik bir bozulmaya ezildiğini görmüş olduk.[37]

Küresel çapta üretim ve tedarik zincirlerine dayanan iktisadi sistem birbirine daha az bağlı hale getiren tedbirler hızla yayılacak.

Akışkanlığa, sürekli harekete, baş döndürücü bir hıza dayanan küreselleşmenin yerini "küreselleşmesinin yavaşlamasına" (**slowbalization**) bırakmasını hatta "küreselleşmeden uzaklaşmaya" (**deglobalization**) doğru bir hareketin yaşanmasını mümkün hale getirecektir.

Financial Times Yayın Kurulu imzası ile 3 Nisan 2020'de yayımlanan yazının başlığı bu çerçevede bize önemli ipuçları vermektedir: "Virüs, sosyal sözleşmenin kırılganlığını ortaya koydu: Herkesin faydasına olacak toplumu oluşturmak için radikal reformlar gerekiyor."[38]

Financial Times editörleri sözünü ettiğimiz yazılarında COVID-19'un ve onunla mücadele etmek için gereken ekonomik karantinaların mevcut eşitsizliklere göz kamaştırıcı bir ışık tuttuğunu ve hatta bu eşitsizliklere yenilerini eklediğini dile getirdiler.

[36] Carmen Reinhardt, a.g.e.
[37] Joseph E. Stiglitz, "Küreselleşme ile Kendine Yeterlik Arasında Daha İyi Bir Denge Bulmalıyız", 20 Nisan 2020. https://www.perspektif.online/tr/ekonomi/korona-sonrasi-ekonomi-nasil-gorunecek.html
[38] "Virus lays bare the frailty of the social contract: Radical reforms are required to forge a society that will work for all", 3 Nisan 2020. https://www.ft.com/content/7eff769a-74dd-11ea-95fe-fcd274e920ca

Batılı liderlerin **herkesin faydalanacağı yeni bir toplumsal sözleşme** önermesi gerekliliğinin altını çizdiler.

Son yirmi yılın hâkim politika yönünü tersine çeviren radikal reformların masaya yatırılması gerektiğini ve hükümetlerin ekonomide daha aktif bir rolü kabul etmek zorunda kalacaklarını ifade ettiler.

Hükümetlerin kamu hizmetlerini yükten ziyade yatırım olarak görmeleri ve işgücü piyasalarını daha güvenceli hale getirmenin yollarını aramaları gerektiğini vurguladılar.

Yeniden dağıtım ve zenginliği bölüşmenin gündemde olacağını belirttiler.

Temel gelir ve servet vergileri gibi yakın zamana kadar uçuk ve ayrıksı olarak değerlendirilen politikaların bir arada olması gerekliliğinin altını çizdiler.

Financial Times'ın her ne kadar revize edilmesi çağrısı yapsa da uzun yıllardır sözcülüğünü yaptığı ve 1980'lerin ortalarından bu yana hayata geçirilen neoliberal kamu politikaları sağlık hizmetlerinin ticarileşmesine dayanıyordu.

Bu politikalar yoksul devletlerin sosyal ve ekonomik kapasitelerini sistematik bir şekilde yok etti ve COVID-19 gibi krizler karşısında savunmasız bıraktı.

COVID-19 sağlık altyapılarının krizle başa çıkma kapasitelerinin yetersiz olduğunu acı biçimde gözler öne serdi.

Avrupa içinde bile, devletlerin bu krizle başa çıkma kapasitelerinde aşırı bir eşitsizlik olduğu ortaya çıktı.

COVID-19 krizi, şirket kârları etrafında yapılandırılmış sağlık sistemlerinin akıl dışı niteliğini net şekilde gösterdi.

Demiroviç'in ifade ettiği gibi hastane yataklarının üçte birinin kozmetik cerrahi için ayrıldığı İspanya örneği, ABD veya İtalya'nın sağlık politikaları bunu gösteriyor.[39]

[39] Alex, Demiroviç, a.g.e.

Mike Davis[40] haklı olarak gerçek anlamda küresel bir sağlık altyapısının olmamasının kapitalist küreselleşmenin biyolojik olarak sürdürülemezliğini açığa çıkardığını söylüyor.

COVID-19, 1980'lerden beri devleti ve sosyal refah sistemini sınırlayan, özel sektörü güçlendiren ve insanları bireysel çıkarları için birbirleriyle mücadele etmeye, sendikalardan ve diğer örgütlü hareketlerden vazgeçmeye teşvik eden ekonomik ve siyasal bir ideolojinin iflasını da açığa çıkardı.

Uzmanlar uyarıyor: ellerini yıka ve mesafeni koru. Görünüşte bu iki basit eylem, bugün içinde yaşadığımız dünyayı berrak biçimde temsil ediyor. Milyonlarca insanın birinci tavsiye için gerekli sudan ve ikinci tavsiye için alandan yoksun olduğu bir dünyada yaşıyoruz.

Daha sonra üçüncü tavsiye geldi ve **kendimizi kapatmamız** söylendi, bu da birçok insanın erişemeyeceği bir şeydi.

Bu tavsiye, Dünyada pek çok şehrin gecekondu mahallelerinde, favelalarında ve varoşlarında yaşayan milyonlarca insan arasında çok anlamsız olmalı.

Bu anlamda tek başına bu üç örnek bile derin eşitsizliği ortaya koyuyor.

%80'i Asya ve Sahra-altı Afrika'da bulunan büyük şehirleri çevreleyen kent yoksullarının sayısının 1 milyar olduğu tahmin edilmektedir. Su, Sahraaltı Afrika ve Ortadoğu'nun birçok ülkesinde, özellikle iklim değişikliğinden dolayı, giderek azalmaktadır.[41]

Korkut Boratav, bu anlamda "Altın Çağ"a, 1945-1979 arası döneme, referansla Keynesçi refah devletinin geri dönüşünün kapitalizmin sürdürülebilirliği açısından kaçınılmaz olduğu görüşünü dile getiriyor.[42]

Küresel finans piyasalarında büyük servet portföylerinden elde edilen getiri oranı geçtiğimiz on yıllarda dünya ekonomisi büyümesinin oranından çok daha

[40] Mike Davis, "In a Plague Year", 14 Mart 2020. https://jacobinmag.com/2020/03/mike-davis-coronavirus-outbreak-capitalism-left-international-solidarity
[41] Mariano Aguirre, "The impact of COVID-19 is all down to inequality", 7 Nisan 2020. https://www.opendemocracy.net/en/impact-covid-19-all-down-inequality/
[42] Korkut Boratav, "Dünyayı sert bir finansal kriz ve toplumsal bunalım bekliyor", 2 Nisan 2020. https://www.haberturk.com/korkut-boratav-dunyayi-sert-bir-finansal-kriz-ve-toplumsal-bunalim-bekliyor-2632888

fazla idi ve bu eşitsizlik trendini dizginlemek için hükümet eylemlerine (artan oranlı varlık vergileri dahil) ihtiyaç doğdu.

Bu da muhtemelen Bernie Sanders ve Elizabeth Warren gibi demokratik adayların neden artan oranlı **varlık vergilerini** net bir şekilde savunduğunu açıklamaya katkıda bulunuyor ki, durum birkaç sene öncesine kadar böyle değildi.[43]

Bununla birlikte, Keynesçiliğe dönüşün otoriter bir form altında yaşanmasının daha olası olduğunu ekleyelim.

Keynesçiliğin özelliklerinden birisi desteklenecek ekonominin aynı zamanda dışa kaçışlara karşı korunması gerektiğidir. Bu da ister istemez sermaye hareketlerinin denetlenmesi, dış ticarette belli sınırlamaların konması, belli üretim ihracat kontrollerinin gelmesi demek.

Bunun sonucunda refah devletine dayalı, daha sosyal demokrat eğilimli bir yönetim olabilir ya da karşımıza devlet kapitalizmi artı Çin'de olduğu gibi baskıcı bir rejim biçimini alan daha tatsız bir ekonomi politik örgütlenme de çıkabilir.[44]

Keynesyenizme dönülecekse eğer, toplumdan kuvvetli bir demokratikleşme talebi gelmediği sürece böyle dönülecekmiş gibi görünüyor.

Yaklaşık kırk yıl boyunca ABD ve Batılı müttefikleri, neoliberalizmin alternatifsiz olduğu ve devletin ve kamu sektörünün hantal, etkisiz, verimsiz hatta habis bir ur olduğu miti etrafında büyük bir anlatı oluşturdular.

2008 mali krizi, bu efsaneyi çözdü, mevcut COVID-19 salgını ise çok büyük bir darbe vurdu.

Ancak buradan hareketle yaklaşık 40 yıldır dünyayı ve kamu politikalarını biçimlendiren neoliberalizmin öldüğünü iddia etmek erken bir yorum olacaktır.

Zira neoliberal dünya görüşünün, her ne kadar kriz içinde de olsa dinamik yapısıyla ve yeni koşullara ayak uydurma kapasitesiyle kendisini yeniden üretebildiğini biliyoruz.

---

[43] Thomas Piketty, "Büyük Eşitsizliğimizin Uzun Tarihiyle Yüzleşmek", 1 Nisan 2020. https://dunyadanceviri.wordpress.com/2020/04/01/thomas-piketty-buyuk-esitsizligimizin-uzun-tarihiyle-yuzlesmek/

[44] "Devletler krizi bahane edip geniş yetkiler topluyor, siyasi koşullar ise dünyayı ABD-Çin hegemonya çatışmasına taşıyor", 1 Nisan 2020. https://tr.sputniknews.com/ceyda_karan_eksen/202004011041745062-devletler-krizi-bahane-edip-genis-yetkiler-topluyor-siyasi-kosullar-ise-dunyayi-abd-cin-hegemonya/

Ayrıca yerine gelmesi muhtemel sosyal refah devleti ya da Çin benzeri devlet kontrolündeki komuta ekonomisinin daha kârlı olduklarını ispat etmeleri gerekir.

2. Biyogözetim Rejimi

Yuval Noah Harari Financial Times'ta çıkan "Koronavirüs Sonrası Dünya"[45] başlıklı yazısında COVID-19 ile mücadele kapsamında devletlerin alacağı kararların dünyanın iktisadi, siyasi ve kültürel geleceğini şekillendireceğini söylüyor.

Krizle başa çıkmak için hayata geçirilen kısa vadeli önlemlerin pek çoğunun kalıcı hale geleceğinin altını çiziyor ve devletlerin önünde iki seçenek olduğunu dile getiriyor.

İlk tercih totaliter gözetim ve yurttaşı güçlendirme arasında olacak.

İkincisi ise milliyetçi bir içe kapanma ile küresel iş birliği ve dayanışma arasında yapılacak tercihtir.

Önceki bölümde ikinci konuda devletlerin alabilecekleri kararlar üzerinde durmuş olduğumuz için bu bölümde ilki üzerinde duracağız.

Artık ne yalnızca ne de başat olarak hak ve yükümlülükleri hukuk tarafından belirlenmiş vatandaşlar olarak yönetiliyoruz.

[45] Yuval Noah Harari, "The World after Coronavirus", 20 Mart 2020. https://www.ft.com/content/19d90308-6858-11ea-a3c9-1fe6fedcca75

Toplamda küresel ölçekte bir kitle oluşturan, doğum oranları, ölüm oranları, ortalama ömür beklentisi vb. göstergeler üzerinden yönetilen canlılar halini aldık.

Buna biyopolitika diyoruz. Biyopolitika uygulanageldiği biçimiyle hiç de toplumsal farkları ve kimlik ayrışmalarını ortadan kaldıran bir siyaset biçimi değil.

Aynı biyolojik türe ait olduğumuza dair bir ortaklık üzerinden hareket etmiyor.

Yaşamlara biçilen değer açısından ve kırılganlıkları artırma bakımından düzenli biçimde hiyerarşiler yaratıyor.[46]

İktidarların dünya çapında biyopolitika konusunda gelişmiş teknikler geliştirmiş olmasına rağmen, bugün hükümetlerin salgın olayıyla başa çıkmakta zorlandıkları açık.

Büyük bir zaman baskısı altında karar vermeleri gerekiyor ki bunu sadece virologlar, epidemiyologlar, doktorlar gibi uzmanların tavsiyesi temelinde yapabilirler.

Bu danışma organları aynı ölçüde yeni. Herhangi bir şirkete yakın olan normal danışma kurumları, hukuk firmaları veya lobi dernekleri değiller.

Onaylanmış ve uygulamalı bilgi (henüz) mevcut değil; epidemiyologlar dahi sadece önceki deneyimlerini güncelleştirebiliyor.

Yeni ve hiçbir şekilde açık olmayan ölçütler ile geçerliliğin iddia edilmediği yeni bir kontrol mekanizması oluşuyor.

Önümüzdeki dönem açısından, son derece kapsamlı güvenlikleştirme tedbirlerinden ve tıbbi-hijyenik-polis kontrol aygıtının oluşumundan korkmak gerekiyor.

Mevcut kriz, gelecekte kapsamlı kontrol mekanizmalarının kuruluşu veya var olanların daha da genişletilmesi için yapısal bir çerçeve sunma potansiyeline sahip.[47]

[46] Daniele Lorenzini, "Biopolitics in the Time of Coronavirus", 2 Nisan 2020. https://critinq.wordpress.com/2020/04/02/biopolitics-in-the-time-of-coronavirus/
[47] Alex Demiroviç, a.g.e.

Nitekim, COVID-19 ile mücadele kapsamında başvurulan yöntemler bir hayli canlı bir tartışma yarattı. Akıllı telefonları aracılığıyla insanları takip etmeye, yüz tanıma kameraları aracılığıyla fiziki hareketliliği izlemeye dayalı teknoloji kullanımı sadece Doğu Asya ile sınırlı bir uygulama değil.

Çok kapsamlı güvenlikleştirme tedbirlerine ve kontrol aygıtının oluşumuna ilişkin endişeler dile getirildi.

Çünkü mevcut kriz, gelecekte kapsamlı kontrol mekanizmalarının kurulması veya zaten olanların genişletilmesi için yapısal bir çerçeve sunabilir.[48]

Biyometrik gözetim mekanizmalarının varlığını sürdürmesi halinde devletlerin yurttaşları izlemesinin, bireyi mikro düzeye, hatta duygularına kadar tanımasının yolu açılacak.

Hariri'nin aktardığına göre İsrail Başbakanı **Netahyahu** da İsrail Güvenlik Ajansı'na kısa süre önce normalde terörizmle mücadelede kullanılan gözetleme teknolojilerini koronavirüs hastalarının takibinde kullanma yetkisi verdi.

Meclis alt komisyonu bunu reddedince geçici olan acil durum yasası ile bu hakkı tanıdı.

Filozof Giorgio Agamben, bir salgın vesilesiyle olmasa da bir süredir böyle bir gelişmeyi haber veriyordu. Olağanüstü halin giderek olağanlaşmasından, yönetim paradigması haline gelmesinden ve hatta bizatihi hukuki idarenin kendisi haline gelmesinden söz ediyordu.[49]

Bu anlamda gözetim kapitalizminin (surveillance capitalism) bir tür dijital diktatörlüğe kapı aralaması uzak bir ihtimal olmayabilir.

Başka bir biçimde ifade etmek gerekirse bu **biyopolitik iktidarın** Frankfurt Okulu düşünürlerinden Horkheimer, Adorno ve Marcuse'nin öngördüğü **tümüyle kontrol edilen topluma** (totally administered society) **yol açacağı endişesi** haksız değil.

Ancak salgın sonrası dünyada toplumsal yaşamı belirleyen temel dinamik "insanın insanın kurduna dönüşeceği" (homo homini lupus) bir "herkesin

[48] Alex, Demiroviç, a.g.e.
[49] Giorgio Agamben, **Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat**, Çev. İsmail Türkmen, 2001, İstanbul: Ayrıntı Yayınları. Giorgio Agamben, **Olağanüstü Hal**, Çev. K. Atakay, İstanbul: Varlık Yayınları, 2008.

herkese karşı savaşı" (bellum omnium contra omnes) durumu olmak zorunda değil.

COVID-19 sonrası toplumsal dünyadaki çelişkiler, sorunlar karşısında tek seçenek Hobbesçu Leviathan değil.

Krizler Darwinist bir kabusla sonuçlanmaya veya Hobbesçu Leviathan'a özgürlüklerimizi gönüllü biçimde teslim ettiğimiz bir senaryo ile sonuçlanmaya yazgılı değil.

Elimizde diğer bir seçenek de iş birliği, dayanışma, yardımlaşma ve bir arada yaşamaya dayalı toplumsal örgütlenme.

Virüse karşı yurttaşların genel ve anlık sağlık ve konum bilgilerine hükümetlerin ve şirketlerin erişmesini sağlayan uygulamaların kalıcı hale gelmesi demokrasiye büyük zarar verecektir.

Yurttaşlar özel hayatın gizliliği ve sağlıkları arasında bir tercih yapmaya zorlanmamalıdır.

Diğer bir ifadeyle COVID-19 ile mücadele kapsamında başvurulan bu tekniklerin totaliter gözetim rejimlerini kurumsallaştırmasına izin vermemek önemli bir mücadele konusudur.

3. Demokratik Refleks

Fransız filozof Etienne Balibar siyasetin; şimdiki zamanın kısıtlamalarıyla düşünemez hale gelmekten değil, öngörüden, tasarlamadan meydana geldiğini söyler.

Ancak diğer yandan, siyasetin örtük varsayımı, olayların nasıl ortaya çıkacağını bildiğimizdir der.

Ona göre, devlet velayetleri ve imtiyazlarının gelişmesi ile bunun tersine yurttaş özgürlüklerinin genişlemesi ve inisiyatiflerinin özgürleşmesi çatışması yarının en büyük sorunlarından olacak.

Veri işlemenin ve kamu kurumlarının ya da özel kuruluşların sahip olduğu "takip" araçlarının geniş çaplı kullanımı da stratejik bir sorun haline gelecek.

Buna hazırlanmalı ve şu anda bunun üzerine konuşmalıyız.[50]

Tabi bununla birlikte uluslararası alanda işbirliği yerine kendisini milliyetçi bir retorikle dayatacak olan içe kapanmayı da.

[50] Balibar, "Muhtemelen Bu Sadece Başlangıç", 20 Nisan 2020. http://gercegingunlugu.blogspot.com/2020/04/etienne-balibar-muhtemelen-bu-sadece.html

Genel olarak karşılaştığımız sorun şu: Bir yandan Balibar'ın işaret ettiği tehlikeleri göğüsleyecek demokratik bir hükümet kuramayıp diğer yandan da sosyal gelişme ve ekonomik adalet konusunda yeni perspektifler geliştiremezsek "neoliberal ortayolcular" mümkün tek bir ekonomi politikası varmış gibi davranmaya devam edecekler, ayrıca siyasi tartışmanın giderek daha fazla kimlikle ilgili olması riskiyle karşılaşıyoruz, bu da milliyetçiler ve nativistlerin kazanmasına bir zemin sağlayacak.[51]

Kesin olan ise insanların daha önce hiç karşılaşmadıkları türden bir krizle ile mücadele etmeye adapte olabilmeleridir.

Aslında bu durum kolektif yaratıcılığın giderek geliştiği günümüzde bir sürpriz olarak görülmemeli.

Acil durumlar ihtiyaçların çözümü için yeni fikirlerin oluştuğu dönemlerdir.

Bu çabaların ve farkındalığın uzun vadeli sonuçlarının ne olacağını tahmin etmek mümkün olmasa da **insanların gücünün tükenmediğini şimdiden gördük**.[52]

İnsanların; artık uzaktan organize olabiliyor, kendi ihtiyaçları için bir araya gelebiliyor ve mesajlarını netleştirerek bundan sonra yaşanacaklar için strateji planlayabiliyor olmaları **stratejik bir avantaj**.

Bir başka Fransız filozof Jean-Luc Nancy, tecrit hâlinde olmak, ortak-duyuşu paradoksal biçimde deneyimlememize yol açar diyor.

Ona göre; **tecrit hali beraberliğimizi, karşılıklı-bağımlı oluşumuzu, dayanışmamızı bize yeniden hatırlatıyor**. Yapmamız gereken, sermayenin ve hatta bir nesnenin özne tarafından mülkleştirilmesinin de ötesinde, bireyin münhasır benzersizliği, özgünlüğü, kıyaslanamaz ve ölçülemez oluşu üstüne düşünmek.[53]

[51] Piketty, a.g.e.
[52] "Beş siyaset bilimci The Guardian'a yazdı: 'Küresel salgının ortaya çıkardığı yeni aktivizm türleri giderek yayılıyor'", 20 Nisan 2020. https://medyascope.tv/2020/04/20/bes-siyaset-bilimci-the-guardiana-yazdi-kuresel-salginin-ortaya-cikardigi-yeni-aktivizm-turleri-giderek-yayiliyor/

[53] Jean-Luc Nancy, "Viral İstisna", 13 Mart 2020. https://terrabayt.com/dusunce/viral-istisna/

İnsanlığın yüz yüze olduğu ekonomik ve siyasal problemlerin üstesinden ancak toplumsal bağların mümkün olan tüm yollar ile yeniden oluşturulması ile gelinebilir.

İhtiyacı olanlara yardım ederek, iletişime geçerek, örgütlenmeleri geliştirerek, çözümlemeleri genişleterek, onları çalışır ve harekete geçebilir durumda tutarak, gelecek için planlar yaparak, insanları internet çağında bir şekilde bir araya getirerek, karşılaştıkları sorunlar için danışmak, tartışmak, karar vermek, yüzleşmek ve bunlar üzerine çalışmak gibi yollarla olabilir.

Bunlar, yukarıda da belirtildiği gibi, yüz yüze olmadan yapılabilir çünkü insanlar için bu iletişim biçimi esas değildir.[54]

Eğer virüsün ortaya çıkarmış olduğu pozitif bir durum söz konusu ise o da şu: Kendini optimizasyon, istihdam edilebilirlik, rekabetçilik ve tüketim, daha düne kadar bireylerden toplum adına beklenen erdemler iken, başkalarının savunmasızlığını idraka dayanan dayanışma, öz disiplin ve gönüllü vazgeçme, şimdi devletin etik eğitim hedefi haline geliyor.[55]

Bu değişim henüz birçok yerde geçerli olmasa da, Türkiye'de Büyükşehir Belediyeleri örneğinde olduğu gibi, uygulandığı noktalarda çok başarılı oluyor.

Mevcut krizde dayanışma gerekli ve insanlar bunu mahallelerde, komşular arası yardımlaşmada, işsizliğin korunmasına yönelik grevlerde, ücretlerde, iş güvenliğinde, (ABD, İspanya, İtalya, Fransa'da) beklenmedik ölçüde yaratıcı dijital faaliyetlerde kendi kendini örgütleyerek gösteriyor.

Söz konusu dayanışmacı taban siyasetleri arasında şu tür örnekler yer almaktadır: komşular arasında destek ve otonom çocuk bakımı, yeni eğitim ve tartışma formatları, acil tıbbi personelin uzun vadeli istihdam olanaklı hızlı eğitimi, üretimin dönüşümü, ekonomik süreçleri tamamen çarpık bir şekilde yansıtan ve tüm ekonomiyi iflasa sürükleme tehlikesi olan borsada hisse alıp satımının askıya alınması, bankaların bundan fırsat çıkarmasına izin vermeden işsizler, şirketler veya serbest meslek sahipleri için kamu desteği, ödeme

[54] "Noam Chomsky: 'Koronavirüsün iyi yanı, belki de insanları nasıl bir dünya istediğimiz konusunda düşünmeye itmesi olacak'", 26 Nisan 2020. https://medyascope.tv/2020/04/26/noam-chomsky-koronavirusun-iyi-yani-belki-de-insanlari-nasil-bir-dunya-istedigimiz-konusunda-dusunmeye-itmesi-olacak/
[55] Alex Demiroviç, a.g.e.

yükümlülükleri (kiralar, perakende faturalar gibi) için gerekirse bir moratoryum, koşulsuz temel gelir, zenginler ve çok zenginler için aşamalı bir dayanışma ek vergisi (ve bunun yani sıra sermaye kontrolleri) ve ECB [Avrupa Merkez Bankası] politikalarının yeniden düzenlenmesi.[56]

Mevcut durumun solun farklı kesimlerinin taleplerini gündeme taşıdığını görüyoruz.

Daha radikal bir yaklaşım şu iddiayı dile getiriyor: Her bireyin aynı haklara sahip olup, hiçbir ek sigortaya ihtiyaç duymadan tıbbi sağlık hizmetlerine tam erişiminin gerekliliği açıkça görünür hale geldi. İnsan hayatını riske atan kriz yönetiminin kapitalist biçimlerinden kaçınmak için başka bir toplumsal zenginlik yaratılmalı ve farklı bir şekilde kullanılmalıdır. [57]

Buna karşılık; günümüzün önemli sosyal demokratlarından olan Thomas Piketty ise şu talepleri öne sürüyor: Artan oranlı servet vergisi ile ortak yönetim, şirket kurullarında işçi haklarının artırılması ve çevresel değişiklikleri ele almak için iktisadi küreselleşme organizasyonunun yeniden düşünülmesi.[58]

Toplumsal mücadele ve demokratikleşme taleplerinin yalnızca ulusal ölçekteki siyasetle sınırlı kalmaması gerektiği de küresel salgın koşullarında ortaya çıkan bir hakikat.

COVID-19 salgını ile iklim değişikliği arasındaki bağlantı da giderek daha görünür hale geliyor.

İkisi de acil durum, izlek bağımlılığı, taşma notası, geribildirim döngüsü ve doğrusal olmama gibi özelliklere sahip.

İkisinin seyrinde de belirsizlik hâkim ve en önemlisi, ikisi de küresel tehditlerle mücadele etmek için daha yakın bir uluslararası işbirliğinin gerekli olduğunun altını çiziyor.

Derviş ve **Strauss**'un bu konudaki uyarılarına kulak vermek gerekiyor:[59]

[56] Alex Demiroviç, a.g.e.
[57] Alex Demiroviç, a.g.e.
[58] Thomas Piketty, a.g.e.
[59] Derviş ve Strauss, a.g.e.

Sistemik riskleri öngörebilen ve yayılmalarını engelleyen küresel "devre kesicilere" hem ihtiyaç var hem de bu dönem onların yeniden üretilmesi için bir fırsat olabilir.

Bu mekanizmalar şeffaf, açık olmalarının yanı sıra, kendisini meşrulaştıran ve düzenli olarak güncelleyen bir küresel yönetişim sistemine bağlı oldukları müddetçe verimli olarak işleyebilirler.

Mesela, potansiyel bir salgın döneminde, hükümetler küresel olarak mutabık kalınmış erken uyarı mekanizmaları ve aksiyon eşiği ile koordineli şekilde geçici olarak seyahat ve ticaret yasağı getiren protokolleri uygulamaya koyabilirler.

Dahası, uluslararası toplum, sistemin merkezlerinde meydana gelen aksaklıkların bütün sistemin çökmesine neden olmasını engellemek için birtakım fonksiyonel mekanizmalar geliştirmek isteyebilir.

Her ne kadar bu durum üretimin ülke içine taşınması ve verimlilikten taviz verilmesi pahasına yetkilerin dağılması anlamına gelse de hedef iktisadi yeterlik değil merkezleri çeşitlendirerek riskleri azaltmak olacaktır.

İnsanlık iklim değişikliği, salgın, biyo-terör ve kontrol dışı yapay zekâ gibi riskleri azaltmak için kendini yeniden organize etmek zorunda.

Bunun için tarihî bir sıçrama gerekse de büyük krizler genelde radikal reformlar için siyasî alan açarlar.

Tam da kural temelli çoktaraflılığın düşüşte olduğu bir dönemde, COVID-19'dan kaynaklanan korkular ve kayıplar küreselleşmenin daha iyi bir modelinin geliştirilmesi çabalarını destekleyebilir.

4. Türkiye

Daron Acemoğlu salgın süreci ile ilgili verdiği mülakatta şu değerlendirmelerde bulunuyor: “Geçmişteki Juan Peron Arjantin'inden bugünün Erdoğan yönetimindeki Türkiye’ye ve Orban yönetimindeki Macaristan'a kadar neredeyse tüm trajedilerde dönüm noktası kamu hizmetlerinin ve yargının bağımsızlığını kaybetmesi oldu. …demokrasiden otoriter devlet yapısına dönmeye başlayan ülkelerde genellikle ilk olarak devlet kurumları liderlerin istediğini söyleyecek papağanlarla dolduruldu." Acemoğlu, bunun "kaçınılmaz" olarak politika hatalarına sebep olduğunu, bu tür yapılarda bağımsızlık ve liyakat olmadığı için görevdekilerin hatalarını tekrarladığını ve bunun da halkın devlet kurumlarına güvenini yitirmesine sebep olduğunu belirtiyor.[60]

İktidarın salgın dönemindeki performansı Acemoğlu’nun gözlemlerini haklı çıkarır cinsten.

[60] Daron Acemoğlu, a.g.e.

Bir yanda sarayın elindeki test kitiyle şımarıkça eğlenen veya ticaretini yapan ekâbir yakınları, karantinaya alınacak insanların olduğu otobüsten adeta kaçırılan nüfuzlu birinin kızı, VIP Cuma namazları, diğer yanda ise işçiler, emekçiler, çalışmaya devam etmek zorunda olanlar.

Önceliğini insan hayatı değil, üretim ve ihracat olarak tarif eden bir siyasal iktidarın tercihi doğrultusunda milyonlar "gönüllü" de olsa evlerinde kendilerini izole edemediler ve çalışmayı sürdürdüler.

Türkiye salgına, her ne kadar hastalığın dünya üzerinde en son geldiği ülkelerden biri olmasına rağmen, büyük oranda hazırlıksız ve ekonomik olarak derinleşmiş bir kriz içerisinde yakalandı.

Ülkenin güven vermeyen iktisat politikaları, Merkez Bankası rezervlerindeki azalma ve döviz kurundaki artış eğilimi tehlike sinyalleri vermekteydi.

Salgının dayattığı tedarik zincirlerinin bozulması ve benzeri şartlar ülke ekonomisinin ne kadar kırılgan olduğunu ortaya koydu.

Ara mal üretiminde, enerjide ve hatta gıda gibi temel sektörlerdeki dışa bağımlılık; son yıllarda alınan yüksek faizli ve kısa dönemli geri ödemesi olan döviz cinsinden borçlarla birleşince ülkemiz krizle en kötü şartlar altında yüzleşen ekonomilerden biri haline geldi.

Son durumda elimizde olan temel göstergeler durumun ciddiyetini göstermektedir: Gıdaya olan talep nedeniyle enflasyon 12 aylık ortalamalara göre yüzde 12,66 artarken üretici fiyat endeksi aynı dönemde 12 aylık ortalamalarda yüzde 10.87 arttı. İhracat yüzde 41.4 oranında gerilerken, 12 aylık birikimli dış açık Nisan itibariyle 37.7 milyar ABD Dolarına yükseldi. Hükümetin zoruyla kamu bankaları aracılığıyla piyasa döviz satılmasına rağmen dolar kuru tekrar tarihi zirveleri gördü.

Merkez Bankası'nın Çin ve Katar Merkez Bankaları ile ve lokal bankalarla yaptığı swap anlaşmaları çıkarıldığında Merkez Bankası'nın rezervlerinin ekside olduğu görülüyor.

Sanayi üretimi endeksi (takvim etkisinden arındırılmış) Mart'ta bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 2.0 azaldı. Benzer şekilde aylık bazda mevsim

etkisinden arındırılmış serinin de yüzde 7.1 azaldığı görülüyor. COVID-19 vakalarının Mart ayında görülmeye başlanmasıyla birlikte sanayi üretiminin bundan sert etkileneceğini öncü göstergeler işaret ediyordu. Şubat'ta aylık bazda yüzde 8.5 artış kaydeden endeks Mart'ta 7.1 azalarak ilk dalganın ne kadar sert vurduğunu gösteriyor.

İkinci çeyreğe ilişkin öncü göstergeler düşüşün Nisan'da daha da hızlanacağını söylüyor. Öncülerden hareketle ikinci çeyrekte Türkiye ekonomisini sert bir daralma beklediğini söyleyebiliriz.

Ekonomi konusundaki başarısızlığın yanı sıra, salgınla mücadele konusunda da kamuoyuna aksettirilmeye çalışıldığı gibi bir başarı öyküsü söz konusu değil.

Bunun en temel nedeni hükümetin tüm uyarı ve tedbir çağrılarına rağmen pandemi ile mücadeleyi asıl olarak PR çalışması şeklinde yürütmeyi seçmiş olması.

Hükümet COVID-19'a karşı verdiği mücadelede dünyadaki diğer otoriter popülist hükümetlere paralel biçimde **inkârcı ve konunun ciddiyetini azımsayan bir tavır** sergiledi.

2019 yılında Sağlık Bakanlığı bünyesinde hazırlanan Pandemi ile Mücadele Raporu'nu[61] dikkate almadı.

Sağlık Kurulu'nu oluştururken yeterli ve doğru bir bileşen oluşturamadı.

Halk sağlığı konusunda uzman kişilere yeterince yer vermedi.

Türkiye'nin en dinamik meslek örgütlerinden olan Türk Tabipler Birliği ile işbirliği yapmayı reddetti.

Kamuoyuna yansıyan bilgilere göre, Sağlık Bakanı'nın kendisi dahi kritik zamanlarda, görüşlerine Saray Rejimi tarafından ehemmiyet verilmediği için zorlandı.

Son zamanlarda hükümet; rakamlarla oynama maharetini de devreye sokarak, sadece test yapılan ve en son testi pozitif çıkan ayrıca başka bir kronik

[61] https://grip.gov.tr/depo/saglik-calisanlari/ulusal_pandemi_plani.pdf

rahatsızlığı olmayanları COVID-19 nedeni ile ölmüş sayarak, hayatını kaydeden insanların sayısının azalmasını gerekçe gösterip erken zafer elde etme peşinde.

Salgının yoğun olarak yaşandığı diğer ülkelere göre hastalığın ülkemize daha geç gelmiş olması, bu sürede etkili tedavi yöntemlerinin kullanılması ve sağlık personelinin niteliği gibi unsurları görmezden gelen bir yaklaşım ile hareket ediyor.

Oysa ki uzun süre boyunca son derece yetersiz kalan test sayılarına rağmen 120.000'den fazla kişinin enfekte olduğu tespit edilmiş durumda. Dünya sıralamasında 8 Mayıs 2020 itibari ile en çok hasta sayısına sahip 9. ülke konumundayız.

Alınan tedbirlerin yetersizliği nedeniyle hastalanan bu insanların bedenlerinde hangi hasarların kalacağını ve bu durumun ileride ne tür sağlık sorunlarına neden olacağını henüz bilmiyoruz.

Halkın sağlığını değil, sadece her tür manevrayı kullanarak günlük rakamları kurtarmayı düşünüyoruz.

Rakamlar aynı zamanda salgınla mücadele sürecinde yapılan skandal niteliğindeki hataların da üzerini örtmek amacıyla kullanılıyor.

Bunlar doğa tahribatından, yerel yönetimlere karşı uygulanan faşizan tedbirlere kadar geniş bir aralıkta yer alıyorlar. Kısaca hatırlatacak olursak:

- Uzun süre güvenilir sonuç veren yeterli sayıda test yapılamaması, bu arada 500.000 civarında test kitinin ABD'ye satılmış olduğunun anlaşılması,
- Salgının en yoğun olduğu dönemde alelacele Kanalistanbul ihalesinin gerçekleştirilmesi,
- Açıklanan yardım paketinin son derece zayıf olması. Çalışanların, işsiz kalanların ve ücretsiz izne çıkarılanların ihtiyacını karşılamaktan uzak olduğu gibi, hak ettiklerinin de altında bir destek bulunulması,
- Kritik sektör ayrımı yapılmadan üretimin durdurulmaması adına çalışan nüfusun sağlığının hiçe sayılması,
- Sokağa çıkma yasağının sadece 2 saat önceden ve belediye başkanlarına haber vermeden açıklanarak paniğe ve sosyal mesafenin ortadan

kalkmasına neden olması. Sonra da bunun iktidar bloğu içerisindeki güç çatışmalarına konu edilmesi,

- Çin ve İran ile uçuşların ve sınır transferinin uzun süre devam etmesi,
- Tüm uyarılara rağmen Umre'ye gidilmesine izin verilmesi, dönüşte hazırlık yapılmadan tedbir alınmayıp panikle öğrencilerin yurtlarından edilerek virüsün daha fazla bulaşmasına neden olunması,
- İnfaz yasasında düzenleme yapılıp fiilen hükümete yakın ve kamu vicdanında aklanmamış kişilerin afla salıverilmesi. Bir yandan da düşünce suçlularının hapishanede tutulması ve yeni gazetecilerin akla, mantığa aykırı uydurma sebeplerle cezaevine atılması,
- Pandemi Hastaneleri adı altında 45 günlük inşaatlar yapılması. Durumun aciliyeti ile ilgisi olmayan projelerin yandaşlarca üstlenilmesi. Sancaktepe'de orman katliamı, Atatürk Havalimanı'nda ise pistlerin tahribatının söz konusu olması. Bu yerlerin ileride sadece muhtemelen zengin Arap turistler için sağlık turizmi amacıyla kullanılacak olması,
- Fırsattan istifade edilerek Salda Gölü'nde doğa katliamı yapılması,
- Yandaş şirketlerin kollanması,
- Muhalif Belediye Başkanlarının yetkilerini kısıtlamaya yönelik yasal tedbirler alınması,
- Muhalif Belediyelerin vatandaşa yardım yapmak amacıyla bağış toplamalarının ve sokağa çıkma yasağı sırasında ekmek dağıtmalarının engellenmesi,
- Yükseköğretime Geçiş Sınavı'nın önce Temmuz ayında yapılacağının duyurulup sonrasında tekrar Haziran sonuna alınarak sınava girecek olan gençlerin psikolojik açıdan yıpratılması,
- Muhalif belediyelerin ücretsiz maske dağıtmaları nedeniyle maske dağıtma uygulamasına geçilmesi. Dağıtılan maskelerin çok yetersiz olması. Dağıtımın organize edilememesi sonucu en sonunda para ile satın alınabileceğine karar verilmesi. Bu arada kaliteli maskelerin Cumhurbaşkanlığı'ndan hediye şeklinde yabancı ülkelere gönderilmesi. Son olarak da maskelerin satışına izin verileceğinin açıklanması,
- Muhalefetin terörizm ve darbecilikle özdeşleştirilerek şeytanlaştırılması,

- Türkiye'nin en önemli sivil toplum kuruluşları olan Meslek Odaları'nın ve Baroların muhalefet yapamaz hale getirilmesi.

Hınca, nefrete, dışlamaya, ayrıştırmaya, ötekileştirmeye, kutuplaştırmaya dayanan siyaseti ardımızda bırakmamız yakın gelecekte karşımıza çıkacak ihtimal gibi görünmüyor.

Çünkü bu siyaset anlayışı iktidar partisinin temel gıdası olarak karşımızda duruyor.

Saray rejimi bu anlamda kutuplaştırarak yönetmek stratejisini hayata geçirmeye devam etmekten geri durmayacak gibi görünüyor.

Kriz derinleştikçe, salgınla mücadele bahanesiyle bir dizi anti-demokratik, otoriter uygulama hayata geçirilebilir, temel hak ve özgürlükler sınırlandırılabilir.

Bu durum, kriz bağlamında küresel çapta varlığından söz ettiğimiz otoriterleşme dalgasının ülkemizde de hissedildiği ve hissedileceği anlamına geliyor.

Özellikle son günlerde, sürecin ekonomik boyutuna ilişkin neticeler ve araştırma şirketlerinin ortaya koyduğu anket sonuçları sonrasında muhalefete yöneltilen nefretin dozajı arttı.

Canan Kaftancıoğlu'nun Türkiye'de iktidarın değişeceğine inandığı şeklindeki açıklaması nedeniyle, bu açıklamayı yaptığı Halk TV'ye en üst sınırdan idari para cezası ve 5 kez program durdurma cezası verildi.

Bu hem RTÜK gibi kurumlardaki aşınmayı hem de hükümetin yükselmekte olan bağımsız medyanın varlığını bir tehdit olarak algıladığını göstermektedir. Saray rejimi AKP'nin basın bülteni gibi çalışmayan dolayısıyla özgür, bağımsız ve tarafsız habercilik yapan yazılı ve görsel basın ve yayın organlarına tahammül etmemeye devam edecektir.

Hükümetin artan otoriterleşme eğilimleri ile birlikte tehdit olarak algıladığı unsurlar arasına yeni eklenen 2 ayrı konu eklenmiştir.

Bunlardan ilki kamu kurumu niteliğindeki meslek örgütleridir. İlgili yasa hükümlerinde değişiklik yaparak bu örgütlerin seçim sistemleri değiştirilmek istenmektedir. Böylece Saray Rejimini benimseyen yönetimlerin seçilmesi

arzulanmaktadır. Amaç meslek örgütlerini ilgili bakanlıkların içi siyaseten boşaltılmış birer odasına indirgemektir.

Diğer konu ise Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) Bankacılık Kanunu kapsamına giren finansal piyasalarda manipülasyon, yanıltıcı işlem ve uygulamaların belirlenmesi amacıyla hazırladığı yönetmelik [62]marifetiyle gündeme gelmiştir.

Bu yönetmeliğin 4. maddesi ekonomi politikaları ile ilgili yapılacak her türlü eleştirel değerlendirmeyi suç kapsamına sokmaktadır.

İktidara talip olmanın dolayısıyla siyaset yapmanın, ekonomi hakkında görüş bildirmenin ve halkın haber alma ve ifade özgürlüğünü savunmanın tehdit olarak görüldüğü ve cezalandırıldığı bir toplum otoriterleşme konusunda sınırların çoktan aşıldığını göstermektedir.

Diğer yandan uluslararası işbirliği konusunda hükümet herhangi bir içe kapanma sinyali vermiyor.

Bunda ekonominin çok kötü durumda ve dış yardıma muhtaç olması en önemli etken.

Dış ülkelere yardım ederek ve içerideki rakamlarla oynayarak; daha da vahimi mali tabloyu vatandaşının sağlığının önüne koyarak bu yardımlara ulaşabileceğini sanan bir tek adam rejimi ile karşı karşıyayız.

Bu noktada muhalefetin attığı adımlar her zamankinden daha fazla önem kazanıyor.

CHP'li belediyelerin krizi başarılı biçimde yönetmeleri Saray iktidarını dehşete düşürüyor.

Ana muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin özellikle krizin ilk dönemlerinde sürecin bilimsel akılla ve sosyal devlet anlayışıyla yürütülmesi konusundaki çıkışlarının da kamuoyunda etki yarattığını söylemek lazım.

Bunun süreklilik arz etmesini sağlamak toplumun bilinç kazanması, sivil toplumun desteklenmesi bu süreçte çok önemli.

---

[62] Finansal Piyasalarda Manipülasyon Ve Yanıltıcı İşlemler Hakkında Yönetmelik https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/05/20200507-8.htm

AKP'den kopan yeni siyasi hareketlerin AKP gövdesinden şimdilik taraftar toplayamayacakları görünüyor.

Bu anlamda AKP tabanından diğer partilere kaymayı ertelenmiş olması olası.

Yine de Demokrasi İttifakı olarak adlandırılan stratejide ısrar edilmesi gerekiyor.

Sağlıklı bir siyasetin işlemesi için gereken asgari müşterekler üzerinden, temel hak ve özgürlükler üzerinden kurgulanan sosyal devleti savunan bir programın inşa edilmesi hem küresel anlamda içinden geçilen sürecin ihtiyaçlarını karşılayacak hem de Türkiye'de siyasetin içine düştüğü tıkanıklığı açacaktır.

Sonuç

Sonuç

Dünyanın pek çok yerinde iktidarda olan hükümetler dar bir geçitte sıkıştılar.

Çalışmamızda bu sıkışma halini kriz terimi ile ifade ettik. Kriz neticesinde içine düştükleri ikilemlerden ilki virüsü baskılamak amacıyla önlemleri hayata geçirmek veya ekonomik faaliyetleri durdurmak arasındaydı.

Bu durumdan hareketle kötümser ve iyimser olmak üzere iki görüş öne çıkıyor.

Kötümser senaryoya göre işsizlik, yoksulluk artacak buna paralel ırkçı, yabancı düşmanı bir dünya görüşü toplumda kendisine taraftar bulacak, güçlü olanın kazanacağı Darwinist bir kâbus, Hobbesçu doğa durumu hâkim olacak.

Siyasal iktidar otoriterleşecek temel hak ve özgürlükler askıya alınacak. Katı sınırlar önümüzdeki dönemin küresel sahnesinin esaslı özelliklerinden biri olacak.

Küresel tedarik zincirlerinde yaşanan krizi düşününce ülkelerin kendilerine yeter hale gelmeye (otarşi) yönelmeleri şaşırtıcı olmayacak.

İyimser senaryoya göre, bilime olan inanç güç kazanacak.

Dayanışma, yardımlaşmanın hâkim olduğu bir toplum modeli meşruiyet kazanacak.

Sağlık hizmetlerinin niteliği iyileşecek ve kapsayıcılığı artacak. Sosyal anlamda daha korumacı kamu politikaları uygulanacak.

COVID-19'un dünya ekonomisine etkilerinin devasa olduğu ve olmaya devam edeceği açık bir gerçek.

Bu krizin 2008 krizinin yol açtığı maliyeti şimdiden geride bıraktığı ifade ediliyor.

Bu etkilerinin yanı sıra dünya düzeni, uluslararası sistemdeki etkileri açısından 1929 Büyük Buhran'ı, II. Dünya Savaşı, Berlin Duvarı'nın yıkılması gibi dünya-tarihsel olaylarla karşılaştırılıyor.

Buradan hareketle kapitalist ekonominin çökeceği düşüncesine ulaşmak doğru olmayacaktır.

Ancak üretimin örgütlenmesi, tedarik zincirleri gibi konularda ülkelerin iktisadi politikalarında değişikliğe gitmesi, içe kapanması çok daha olası görünüyor.

Bu husus önümüzdeki dönem açısından ülkelerin kriz sonrasını şekillendirmek için karar almalarını gerektiren ikinci büyük ikilemi oluşturuyor: **Uluslararası alanda neoliberal politikalarla sürdürülen bir düzensiz karşılıklı bağımlılık mı yoksa içe kapanma mı?**

Bir üçüncü seçeneğin ortaya çıkarak, ülkelerin kritik sektörlerde kendilerine yeterlilik seviyelerinin artırıldığı ama uluslararası işbirliğinin yeni kurumlar oluşturularak köklü bir biçimde tesis edildiği bir küresel sistemin inşası.

Son seçeneğin hayata geçmesi ulusal hükümetleri de demokratik politikalar izlemek konusunda cesaretlendirecektir.

Kapitalizmin daha "sosyal" bir boyut (temel yurttaşlık geliri, ücretsiz ve kapsamlı bir sağlık sistemi) içerip içermemesini belirleyecek husus ise toplumsal ve siyasal mücadeleler olacaktır.

COVID-19 sonrası ekonomik ilişkilerin üzerinde yükseldiği yapı daha Keynesçi, devletçi bir nitelik kazanabilir fakat bu, sistemin kendiliğinden daha insan odaklı, çevreye duyarlı, adil, sosyal ve kamucu olacağı anlamına gelmeyecektir.

Mevcut sistemi daha adil, sosyal ve kamucu yapmak siyasetin ve siyasal mücadelenin konusudur.

Bu krizle birlikte sanayi politikasının hayati niteliği ortaya çıktı, kimi kritik alanlarda devletin varlığının bulunmasının önemi kendini gösterdi.

Kriz ve yarattığı sonuçlarla mücadele etmek adına devletin ekonomiye daha fazla müdahale edeceği yeni bir dönemin eşiğindeyiz.

Neoliberalizm, 40 yıldır dünya çapında hüküm süren iktisadi ve siyasi bir program, toplumsal ilişkilere derinlemesine nüfuz etmiş bir ideoloji, bireyin tahayyül dünyasını adeta esir almış bir dünya görüşüdür.

Bu anlamda neoliberalizmin sonunun kendiliğinden geleceğini düşünmek gerçekçilikten uzak bir değerlendirme olacaktır.

Neoliberalizm yaşadığı krizlerden öğrenerek çıkmakta mahir bir dünya görüşü ve siyasal bir programdır.

Ancak neoliberalizmin eşitsizlik, adaletsizlik üretim dinamiğinin kamucu, demokratik bir siyasal ve ekonomik programla üstesinden gelinmesi mümkündür.

Piyasa rasyonalitesinin egemenliğinin sosyal alanlar pahasına dizginsiz biçimde genişlemesi en acı biçimde sağlık alanında kendisini gösterdi.

Virüse karşı en temel tıbbi olmayan aşının toplumsal dayanışma ağları, bir arada yaşamaya yönelik bir inanç ve toplumu savunmanın gerekliliği olduğu çok açık biçimde görüldü.

Sosyal demokratik kamu politikaları ilkelerine dayanan bir programı Cumhuriyet Halk Partisi olarak hayata geçireceğiz.

Bu program makro düzeyde ifade edersek insanların yaşamı koruyan (yaygın ve kapsayıcı sağlık altyapısı) ve geçinmelerini sağlayan (temel yurttaşlık geliri) bir uygulamaya dayalı olacak.

Sosyal devlet ilkelerini her zaman olduğundan daha ivedi biçimde daha yüksek sesle dile getireceğiz.

Nitelikli eğitim, kapsayıcı ve yaygın sağlık hizmetlerinin yurttaşın en temel hakkı olduğu fikrini, ekolojik sistemin korunması mücadelesi çağrısını temel siyasal önceliğimiz haline getireceğiz.

Sosyal ve ekonomik adalet taleplerinin siyasetin yeni dili olması için mücadele edeceğiz.

Ekolojik hareketlerin ve hassasiyetlerin geniş toplum kesimlerinde kabul görmesine destek olacağız.

Demokrasi ve sosyal devlet ilkeleri hem küresel gidişatın dayattığı zorunlulukların aşılması hem de Türkiye'de hükümetin topluma dayattığı

otoriter ablukanın kırılması açısından zorunlu ve bu yüzden Demokrasi İttifakı fikrini toplumla paylaşıyoruz.

Bu konuda ısrarcı olacak ve söz konusu vizyonun siyasal ve sosyoekonomik programla somutlaştırarak ülkenin geleceğine ilişkin umutları artıracağız.

Cumhuriyet Halk Partisi

•

Ekonomi ve Sosyal Politikalar Araştırma Merkezi